

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з науково-педагогічної роботи

Карпатського національного університету імені Василя Стефаника

кандидат медичних наук, професор

Едуард ЛАПКОВСЬКИЙ

“ 26 ” 11 2025 р.

ВИТЯГ

з протоколу № 4 від 21 листопада 2025 р.

фахового семінару кафедри філософії, соціології та релігієзнавства факультету психології Карпатського національного університету імені Василя Стефаника

Присутні:

Члени кафедри: доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії, соціології та релігієзнавства Дойчик М.В.;

доктор філософських наук, професор кафедри філософії, соціології та релігієзнавства Гоян І.М.;

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціології та релігієзнавства Гнатюк Я.С.;

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціології та релігієзнавства Макарова А.О.;

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціології та релігієзнавства Даниляк Р.П.;

кандидат історичних наук, доцент кафедри філософії, соціології та релігієзнавства Кучера І.С.;

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціології та релігієзнавства Гайналь Т.О.;

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціології та релігієзнавства Рохман Б.М.;

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціології та релігієзнавства Возняк С.В.;

доцент кафедри філософії, соціології та релігієзнавства Борисевич Л.В.;

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціології та релігієзнавства Білоус С.І.;

кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри філософії, соціології та релігієзнавства Новосад М.Г.;

Аспіранти: Черняк Артур, Ільчук Сергій.

Всього присутні: 15 осіб.

У голосуванні братимуть участь 12 осіб.

Головуючий на засіданні – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії, соціології та релігієзнавства Дойчик Максим Вікторович.

СЛУХАЛИ:

1. Результати дисертаційної роботи Петранюка Андрія Ігоровича, аспіранта 4 курсу денної, контрактної форми на тему «Індивідуальна та групова ідентичність в інформаційно-мережевому просторі: філософський вимір», затвердженої рішенням вченої ради Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника від 27 вересня 2022 р. (протокол №7) та поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 033 Філософія.

Науковий керівник – доктор філософських наук, професор кафедри філософії, соціології та релігієзнавства Гоян Ігор Миколайович.

2. Виступ здобувача Петранюка Андрія Ігоровича.

Шановний головуєчий, шановні члени фахового семінару, хочу представити вашій увазі своє дисертаційне дослідження на тему «*Індивідуальна та групова ідентичність в інформаційно-мережевому просторі: філософський вимір*». Дисертацію присвячено розкриттю сутності й особливостей формування індивідуальної та групової ідентичності в різні історичні періоди та визначенні того, як ці процеси змінюються під впливом інформаційно-комунікаційного простору. Робота виконана у контексті науково-дослідної роботи кафедри філософії, соціології та релігієзнавства Карпатського національного університету імені Василя Стефаника «*Історичний розвиток української та світової філософії: історія та перспективи*».

Дисертація складається із вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (274 найменувань). Загальний обсяг роботи – 230 сторінок, із них 207 сторінок основного тексту.

У *Вступі* до дисертації нами була обґрунтована **актуальність** теми дисертації, ступінь наукового опрацювання проблеми, визначено мету, завдання, предмет, об'єкт, розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення дослідження, подано відомості щодо апробації отриманих результатів, досліджено ступінь опрацювання проблеми. Зокрема у *Вступі* зазначено, що **актуальність теми** дисертації викликана тими структурними змінами, які почали проявлятися ще на зорі становлення інформаційного суспільства, проте повною мірою виявилися після появи Інтернету. Він суттєво змінив форми збереження та поширення інформації, давши можливість людству з блискавичною швидкістю обробляти великі масиви даних і миттєво та, що особливо важливо, практично безконтрольно розповсюджувати їх. Завдяки цьому людство отримало швидкий доступ до інформації та знань, що сприяло зростанню професійних можливостей та розширенню простору міжособистісної взаємодії. Він пропонував людині нові зразки й моделі поведінки, тим самим підриваючи значущість тих ролей і норм, що забезпечували її самовизначення в попередні історичні періоди та робили життя стабільним.

Поява інформаційно-комунікаційних технологій не тільки розширила межі діяльності людини у всіх сферах суспільного життя, а й видозмінила сам комунікативний простір. Тут, поряд з традиційними каналами соціальної взаємодії, набули поширення віртуальні комунікаційні платформи зі спілкуванням не менш переконливим, а в багатьох випадках навіть більш привабливим за перебування у реаліях повсякдення. Нова соціокультурна ситуація викликала відчуття невизначеності, а з ним і вкрай амбівалентні й не

завжди наукового обґрунтовані висновки щодо ролі інформаційно-мережових технологій в житті людини. Їх засилля в сучасному інтелектуальному дискурсі може призвести до неефективних і навіть шкідливих рішень, що на наш погляд, і робить актуальним та своєчасним об'єктивне й неупереджене дослідження впливу інформаційно-комунікаційних технологій на особистісне та групове самовизначення.

Відтак, *Мета* нашого дисертаційного дослідження полягала у розкритті сутності й особливостей формування індивідуальної та групової ідентичності в різні історичні періоди та визначенні того, як ці процеси змінюються під впливом інформаційно-комунікаційного простору.

Досягнення поставленої мети передбачало виконання наступних *завдань*:

- ✓ уточнити концептуальні підвалини теорії постіндустріального суспільства та розкрити наслідки стрімкого поширення інформаційно-комунікаційних технологій для соціальної взаємодії;
- ✓ висвітлити теоретико-методологічні засади дослідження індивідуальної та групової ідентичності;
- ✓ дослідити історичні джерела проблеми особистісної ідентичності у співвідношенні з проблемою тотожності;
- ✓ розкрити ідейні передумови становлення сучасних уявлень про особистісну ідентичність та виявити спосіб її проявлення;
- ✓ експлікувати вплив інформаційно-комунікаційних технологій та онлайн взаємодії на процес самовизначення людини;
- ✓ виявити інтелектуальні та соціокультурні передумови й особливості становлення колективної ідентичності як окремого наукового феномена;
- ✓ розкрити концептуальні підвалини дослідження та особливості розвитку групової ідентичності в інформаційно-мережевому середовищі.

Об'єкт дослідження – індивідуальна та групова ідентичність як соціокультурні феномени.

Предмет дослідження – особливості трансформації індивідуальної та групової ідентичності під впливом інформаційно-мережевого простору.

Методи та принципи дослідження. Серед основних методів, які використовуються у дисертаційному дослідженні можна виділити такі:

- ✓ *етимологічний підхід.* Він дав можливість показати як видозмінилося первісне значення терміна (тотожність) під впливом соціальних і культурних трансформацій і чи стали вони частиною його змістового наповнення.
- ✓ *метод поняттєво-категоріального аналізу.* З його допомогою було виокремлено, уточнено та систематизовано поняття, які розкрили закономірності та специфіку трансформації індивідуальної та групової ідентичності під впливом історичних та соціокультурних змін.
- ✓ *деконструктивний підхід.* Його застосування дало можливість віднайти й експлікувати неочевидні передумови зростання наукового інтересу та передумови становлення тих чи інших концепцій ідентичності, підкреслити нестабільність значення понять, висвітлити їх залежність від соціокультурної ситуації, розкрити упередження та структурні обмеження в інтерпретації ідентичності.
- ✓ *принцип філософської герменевтики.* Його використання дало можливість дистанціюватися від науковоупередженого висвітлення фактів, пошуку

автентичного, єдиного сенсу тексту та розкрити повноту смислового поля тексту у єдності зі змістовим наповненням понять, що виникають у горизонті тієї чи іншої духовної ситуації.

- ✓ **феноменологічний метод**, який створив передумови для вивчення суб'єктивного переживання «Я», безвідносно до заданої соціальної ролі, проте у динамічному самоздійсненні себе у взаємодії з Іншим, в тому числі й через власне тіло.
- ✓ **міждисциплінарний та комплексний підхід**. Вони дали можливість розглянути проблему ідентичності як багатовимірне явище, що формується під впливом соціальних, культурних та технологічних чинників і досліджується в межах різних дисциплін.

Також, поряд з вказаним у процесі дослідження використовувалися такі загальнонаукові методи як *аналіз, синтез, індукція, дедуція, абстрагування, порівняння* та ін.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в розкритті сутності та особливостей формування індивідуальної та групової ідентичності в різні історичні періоди, а також визначенні особливостей трансформації цього процесу в інформаційно-комунікаційному просторі.

У результаті виконання поставлених у дисертаційній роботі завдань обґрунтовано положення, що мають наукову новизну та виносяться на захист. Зокрема:

Вперше:

✓ експліковано вплив інформаційно-комунікаційних технологій та онлайн взаємодії на процес самовизначення людини та виявлено, що:

1) інформаційно-мережевий простір створив умови для вільного самоствердження людини у самостійно сконструйованому світі, водночас сприяючи посиленню міцних соціальних зв'язків (прикладом яких можуть бути родинні) та виникненню великої кількості нових типів слабких, які найвиразніше проявляються в нестійких онлайн-спільнотах, заснованих на мережевому принципі;

2) поява цифрової ідентичності, що проявляється як присутність чи як сліди присутності індивіда в мережевому світі, сформувала підвалини для репрезентації людини поза фізичними межами, тим самим розклавши людину на тіло і тілесність через яку вона допомогою образів, соціальних сигналів, виразів та поведінки, вільно й без зовнішнього примусу формує власний образ чи експериментує з соціальними ролями;

3) мережева комунікація, як відносно нова форма соціальної взаємодії, може спричинити трансформацію когнітивних процесів і тим самим помітно ускладнити психосоціальний розвиток особистості, а відтак і формування її особистісної ідентичності як заданого життєвого орієнтиру.

✓ розкрито концептуальні підвалини дослідження та особливості розвитку групової ідентичності в інформаційно-мережевому середовищі та продемонстровано, що:

1) підставою для очікування нових типів спільнот в інформаційно-мережевому просторі стали модерністські концепції націєтворення. Їхні прихильники, всебічно і ретельно розкрили відмінності соціокультурної ситуації аграрного та індустріального суспільства та показали, що національна ідентичність, як різно-

вид колективної ідентичності, виникла в індустріальну епоху під впливом Реформації, друкованого капіталізму та стандартизованої освіти. Це дало підстави прогнозувати, що зрушення, причинені розвитком глобалізації та інформатизації зруйнують підвалини національної ідентичності та призведуть до виникнення спільнот або значно більших, або значно менших за національну державу;

2) стрімкий розвиток інформаційно-мережових технологій змінює особливості міжособистісної взаємодії, не зумовлюючи між тим руйнування підвалин етнічної та національної ідентичності. В нових соціокультурних умовах вони зберігаються завдяки здатності інформаційно-комунікаційних технологій підтримувати міцні та формувати велику кількість слабких соціальних зв'язків та свідомому й активному використанню елітами засобів масових комунікацій (радіо, телебачення, відео, Інтернет) для вирішення локальних та національних проблем. Ця інтенція супроводжується активним розвитком субкультурних спільнот, які не становлять загрози існуванню етнічних та національних спільнот.

Уточнено:

✓ концептуальні підвалини теорії постіндустріального суспільства та показано, що:

1) ідейною передумовою формування концепції інформаційного суспільства стали триетапні моделі розвитку, згідно з якими панівний у певний історичний період спосіб виробництва (аграрний, індустріальний, постіндустріальний) відіграє ключову роль у формуванні політичних, соціальних та культурних структур суспільства, а сам суспільний розвиток постає послідовністю якісних переходів від аграрного до індустріального, а згодом до постіндустріального суспільства, яке набуває свого конкретно-історичного вираження у формі інформаційного, мережевого, а згодом і смарт суспільства;

2) інформатизація та спричинений нею розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та Інтернет-мережі трансформують просторово-часові уявлення, унаслідок чого простір і час перестають бути стабільними координатами, а перетворюються в динамічні та плинні категорії, які задають рамки соціальної взаємодії, не руйнуючи між тим фундаментальних підвалин соціальності. В інформаційну добу, так само як і в попередні епохи, людські спільноти формуються на ментальній (культурно-психологічній) підоснові, позбавленій територіального обриса, а з ним і довготривалості.

✓ теоретико-методологічні засади дослідження індивідуальної та групової ідентичності та підкреслено:

1) проблема ідентичності сформувалася та була популяризована в межах соціально-психологічний підходів, які формуючи багатшарову структуру особистості, заклали підвалини для розмежування Я-концепції, тобто суб'єктивного образу, який визначає поведінку та вибір індивіда в різних життєвих ситуаціях та особистісну ідентичність, або динамічний процес самосприйняття, що розкриває багатство, цілісність та безперервність зовнішньо орієнтованих, соціально обумовлених уявлень про себе;

2) ключове значення феноменологічного методу для пояснення природи особистісної ідентичності за умови його зміщення в бік герменевтики. Він дає можливість проінтерпретувати пережитий внутрішній досвід та сформувати на цьому тлі особистісну ідентичність у формі наративного конструкта.

Набуло подальшого розвитку:

✓ дослідження історичних джерел проблеми особистісної ідентичності, в межах якого було показано, що:

1) проблема саморепрезентації, а з нею й особистісної ідентичності вперше експлікована давньогрецьким епосом, який чітко засвідчив, що на зорі становлення європейської цивілізації людина жила в нестабільному та динамічному світі, а тому не мала сталої, чітко визначеної чи зовні заданої ідентичності. За таких умов вона займала своє місце в суспільстві через змагання, війну або боротьбу (спортивну, чи політичну) завдяки тілесній присутності та соціальній видимості;

2) антична філософія використовувала категорію тотожності для підкреслення ідеальної саморівності людини, держави та космосу, тим самим обмежила право людини на вільне самовизначення. Воно стало можливим тільки у процесі розв'язання тринітарної проблеми східним та західним богослов'ям;

✓ розкриття ідейних передумов становлення сучасних уявлень про особистісну ідентичність, у процесі якого було виявлено, що:

1) становлення сучасних уявлень про особистісну ідентичність було спричинене початком модернізації, яка спричинила розмивання станових, кланових та цехових характеристик та утвердження ідеї незавершеності людини. Вона дала можливість показати, що особистісна ідентичність формується не тільки зовнішніми обставинами – соціальною приналежністю чи тілом, а й розумом, який забезпечує людині внутрішню автономію та спонукає її до постійного морального самовизначення. Ця ідея відкрила широкі можливості для автономного самовизначення людини, проте не спричинила вільного дрейфу індивідів у класовому індустріальному суспільстві;

2) особистісна ідентичність проявляється через самототожність (*idem*) та самоусвідомлення (*ipse*), які поєднуються у цілісну особистісну ідентичність завдяки діалогічному наративу.

✓ вивчення інтелектуальних передумов та особливостей становлення колективної ідентичності як окремого наукового феномена. На його тлі було показано, що:

1) проблематика групової ідентичності зародилася у загальному річищі досліджень соціальної ідентичності, проте під впливом соціокультурних трансформацій та викликів другої половини XIX – початку XX ст. відділилася у самостійну тему досліджень;

2) групова (колективна) ідентичність – це усвідомлення членами певної спільноти неподільною та відмінною від інших одиницею на основі виробленої в процесі комунікації символічної системи кодів (головним серед яких є мова, яка визначає спільну приналежність до тієї чи іншої спільноти), зразків поведінки, які включають стійкі комплекси правил, норм, цінностей та настанов, що визначають і корегують взаємодію людей.

Теоретичне значення дисертаційного дослідження полягає у поясненні сутності та особливостей формування індивідуальної та групової ідентичності в різні історичні періоди, а також визначенні особливостей трансформації цього процесу в інформаційно-комунікаційному просторі. Результати, положення та висновки отримані у ході такого дослідження поглиблюють наше розуміння про-

цесів самовизначення людини в суспільстві, вплив соціуму на формування соціальних ролей та цінностей, впливу соціального, культурного та технологічного середовища на процес самовизначення та самопрезентації людини. Водночас зроблені у роботі теоретичні узагальнення розкривають різницю дослідницьких пріоритетів закордонного та українського інтелектуального дискурсу, сприяють проясненню особливостей сучасних цивілізаційних трансформацій та сприяють поглибленню знань про вплив інформаційно-мережевого середовища на розвиток особистісної та колективної ідентичності.

Практичне значення отриманих результатів полягає у створенні теоретичного підґрунтя як для розробки підходів до зміцнення особистісної ідентичності та соціальної адаптації, так і вироблення відповідних злободенним викликам сьогодення стратегій національної консолідації. Крім того, теоретичні узагальнення та висновки зроблені у дисертації можуть бути використані для створення освітніх рекомендацій щодо особливостей використання мережевих ресурсів, розробки стратегій інформаційної безпеки та протидії маніпуляціям в інформаційно-мережевому просторі та інформаційній агресії.

Апробація результатів дисертаційного дослідження. Основні положення та ідеї дисертаційної роботи висвітлювались у наукових статтях, а також виступах і доповідях на міжнародних конференціях. Загалом результати роботи висвітлено у 10 публікаціях, із яких шість – у затверджених наукових фахових виданнях України, три з яких одноосібні, дві – тези міжнародних науково-практичних конференцій, дві – у журналах, що індексуються у наукометричній базі Scopus.

Структура роботи. Дисертація містить вступ, три розділи кожен з яких має підрозділи, висновки, список використаних джерел (274 найменувань). Загальний обсяг роботи – 230 сторінок, із них 190 сторінок основного тексту.

Зокрема, у першому розділі дисертації «*Теоретична й методологічна основа дослідження*» розглядається поняття «інформаційно-мережевий простір» у філософському дискурсі, вивчаються ідейні джерела та методологічна база дослідження індивідуальної та групової ідентичності в інформаційно-мережевому просторі.

У другому розділі «*Історико-парадигмальний вимір особистісного самовизначення людини*» досліджуються світоглядні та соціокультурні передумови становлення проблеми особистісного самовизначення, розглядається феномен ідентичності у контексті соціокультурних процесів індустріальної доби та визначаються перспективи особистісного самовизначення людини в інформаційно-мережевому просторі.

У третьому розділі «*Групова ідентичність: від консолідації до розмежування*» вивчається концептуалізація колективної ідентичності як окремого наукового феномена, а інформаційно-мережевий простір розглядається як виклик для групової ідентичності.

У **Висновках** дисертаційного дослідження представлено основні особливості формування індивідуальної та групової ідентичності в різні історичні періоди та визначено те, як ці процеси змінюються під впливом інформаційно-комунікаційного простору. **Зокрема:**

Ідейною передумовою формування концепції інформаційного суспільства стали триетапні моделі розвитку суспільства. Згідно з переконаннями їхніх

представників (Ж. Фурастьє, К. Кларк, Д. Белл, Г. Кан та ін.), панівний у певний історичний період спосіб виробництва (аграрний, індустріальний, постіндустріальний) відіграє ключову роль у формуванні політичних, соціальних та культурних структур суспільства, а сам суспільний розвиток постає послідовністю якісних переходів від аграрного до індустріального, а згодом до постіндустріального суспільства. Найбільш характерною рисою останнього стало зміщення акценту з виробництва товарів на виробництво послуг, яке супроводжується підвищенням ролі інформації та наукових розробок у всіх сферах життя суспільства, зростанням кількості людей зайнятих інтелектуальною діяльністю та збільшенням доходів населення.

У міру того, як індустріальні засоби виробництва витіснялися наукомісткими технологіями, дослідники намагалися запропонувати якомога точніший опис суспільства у якому знання та інформація стали визначальним фактором розвитку та системотворчим чинником. Це стало причиною доволі стрімкого утвердження в інтелектуальному дискурсі поняття «інформаційне суспільство», яке зазвичай використовували для позначення соціуму, інформаційний сектор економіки якого стає не тільки головним рушієм розвитку, а й створює інфраструктуру та контент, що спроможні трансформувати всі аспекти соціальної організації, включаючи економіку, освіту, охорону здоров'я тощо.

Вищим технологічно просунутим етапом розвитку інформаційного (мережевого) суспільства стало Smart-суспільство, у межах якого активно використовуються інтелектуальні технології та здійснюється автоматизація процесів для підвищення ефективності виробництва, комфорту життя та сталого суспільного розвитку. Завдяки цьому Smart-суспільство перетворюється на інноваційне соціальне середовище в якому людина завдяки поширенню інтелектуальних технологій реалізує ідеали інформаційного суспільства.

Мережеве суспільство – це окремий, концептуально дещо невизначений, етап розвитку інформаційного суспільства, який сформувався після винайдення та широкого поширення Інтернету. Його поява заклала підвалини для формування мережевої організації, що характеризується децентралізованістю, неформальністю, спонтанністю, відсутністю ієрархії, множинністю лідерів та рівнів взаємодії, мобільністю та гнучкістю, завдяки яким змінює не тільки соціальну структуру суспільства, а й усталені просторово-часові уявлення.

Інформатизація та спричинений нею розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та Інтернет-мережі, не руйнують фундаментальних підвалин соціальності, втім змінюють уявлення про реальність. Технологічні інновації супроводжуються формуванням специфічного інформаційно-мережевого простору, принципи якого визначають особливості соціальної взаємодії. В інформаційну добу, так само як і в попередні епохи, людські спільноти формуються на ментальній (культурно-психологічній) підоснові, проте втрачають чітко визначений територіальний обрис. Завдяки цьому в інформаційно-мережевому суспільстві помітно слабшає тиск зовнішніх щодо людини настанов та наративів, а тому вона може вільно й без жодних сторонніх щодо неї передумов та причин вступати в комунікацію з іншими, у висліді чого процес її самовизначення може мати цілий спектр специфічних особливостей, що потребують ґрунтовного та всебічного дослідження.

Потужні соціокультурні трансформації, викликані розвитком інформаційного суспільства, сколихнули хвилю наукового інтересу до проблеми ідентичності, яка у швидкозмінному світі сьогодення стала призмою крізь яку розглядаються ключові особливості сучасного життя. Зростання теоретичної значущості поняття, інтерпретація якого наразі може визначатися дисципліною (філософія, соціологія, психологія, культурологія), кутом зору і навіть історичним контекстом, спричиняє непорозуміння, уникненню яких сприятиме етимологічний підхід застосований у єдності з історико-філософською рефлексією.

Актуальна та ґрунтовна історико-філософська рефлексія над проблемою ідентичності потребує залучення базових принципів філософської герменевтики, а відтак і включення в контекст інтерпретації «третього елемента», тобто контексту, в якому сформувався певний текст. Його розуміння відкриває можливість дистанціюватися від наукового неупередженого висвітлення фактів та пошуку автентичного, єдиного сенсу тексту та розкрити повноту смислового поля тексту та змістове наповнення понять, що виникають у горизонті тієї чи іншої духовної ситуації.

Практична реалізація герменевтичного підходу до аналізу ідентичності вимагає включення у контекст дослідження теорій, які, розкриваючи складність внутрішньої організації особистості, зуміли показати непересічний вплив суспільства на процес її формування та самовизначення, тим самим підвели наукову спільноту до розгляду феномену особистісної ідентичності або тієї унікальної характеристики людини, що формується у складному переплетенні особистісного досвіду, соціальних та історичних обставин тощо.

Проблема ідентичності виникла в підсумку втрати людиною стабільних та незмінних життєвих орієнтирів та супроводжувалася розщепленням людського «Я». Така ситуація спричинила зростання наукового інтересу до суб'єктивного досвіду людини, де ідентичність постає не стабільною структурою, а динамічним процесом самопрезентації у нестабільному світі, тим самим активізувавши застосування феноменологічного методу у дослідженнях ідентичності, незмінним компонентом якої стала проблема тілесності.

Непересічне місце теорій багаторівневої організації особистості у процесі кристалізації проблеми ідентичності, спричинило дещо некритичне використання, на перший погляд, близьких за змістом понять «самість», «Я-концепція», «ідентичність» тощо, тим самим заклавши підвалини для поняттєвої плутанини, яка знижує надійність наукових результатів та спричиняє викривлене розуміння такого складного феномену як ідентичність. Подолати його шляхом віднаходження та експлікації неочевидних передумов зростання наукового інтересу та причин становлення тих чи інших концепцій ідентичності, підкреслення нестабільності значення понять, чи висвітлення їхньої залежності від соціокультурної ситуації може допомогти метод поняттєво-категоріального аналізу, застосований у єдності з деконструктивним підходом.

У сучасній гуманітарній науці існує значна кількість досліджень, у межах яких розкрито особливості розвитку та типи сучасних колективних ідентичностей, проте не прояснено, як проблема колективної ідентичності стала предметом суспільної уваги та чи може спільнота, як множинність, що складається з великої кількості різних за походженням, досвідом та цінностями

індивідів, породжувати єдність без уніфікації та формувати ідентичність.

Зважаючи на притаманну сучасній науці схильність до інтелектуальної фрагментації та стрімкого розширення спектра наукових теорій та підходів, об'єктивне та науково неупереджене дослідження проблем ідентичності потребує включення у контекст дослідження міждисциплінарного та комплексного підходів. Вони дають можливість розглянути проблему ідентичності як багатовимірне явище, що формується під впливом соціальних, культурних та технологічних чинників і досліджується в межах різних дисциплін.

Проблема ідентичності, що активізувалася під тиском значущих соціокультурних трансформацій сьогодення, сколихнула хвилю наукового та суспільного інтересу до минулого. В умовах нестабільності воно стало не тільки світоглядним опертям, а й показало, що виклики, з якими стикнулося людство в результаті потужних цивілізаційних трансформацій сьогодення мають давнє коріння. Вперше вони проявилися у на зорі становлення давньогрецької культури, й з того часу залишалися прихованим тлом європейської культури. У процесі свого розвитку вона вибудувала смислові рамки – образи, смисли, історії тощо, які полегшували процес особистісного самовизначення, а тому можуть показати, які чинники його визначають.

Проблема самопрезентації, а відтак й особистісної ідентичності вперше була чітко сформульована в давньогрецькому епосі. Він засвідчив, що на зорі становлення європейської цивілізації людина жила в нестабільному та динамічному світі, а тому не мала сталої, чітко визначеної чи зовні заданої ідентичності та орієнтирів для неї. За таких обставин вона могла зайняти своє місце в суспільстві завдяки тілесній присутності у змаганнях, війні чи боротьби (спортивній, чи політичній) відповідно до своєї краси та громадянських чеснот.

Перші кроки до вироблення сталої соціальної позиції, проявленої через набір тривалих соціальних ролей (господар, філософ, учитель, цілитель тощо) розпочалися завдяки переходу до осілого способу життя. Саме він заклав підвалини для усвідомлення людиною приналежності до гармонійно впорядкованого космічного порядку, тим самим поставивши перед нею не тільки проблему співвідношення індивідуального та колективного, а й внутрішньої саморефлексії щодо місця у світовому цілому. Вирішення останньої було здійснено Платоном. Він використовував категорією тотожності для підкреслення ідеальної саморівності та гармонії людини, держави та космосу, в межах яких не було простору для вільного самовизначення.

Своєрідні та унікальні підсумки інтелектуальних пошуків мислителів Давньої Греції запропонував Арістотель, визнавши унікальність кожної людини та її потенційну здатність до самоактуалізації, а з нею й до формування власної унікальної особистісної ідентичності. У трактуванні мислителя вона постала сукупністю уявлень, переконань і відчуттів, які людина має про себе, про власні цінності, переваги, соціальну роль тощо, а тому була повністю розчинена в державі, що покликана сприяти реалізації життєвої цілі людини. Нею, згідно з переконанням Арістотеля, може бути тільки діяльність душі, що узгоджена з розумом та реалізується завдяки розвитку чеснот, які дають можливість служити на благо спільноти.

Попри відсутність у термінології стоїків терміну тотожність, саме вони,

реагуючи на виклики часу, запропонували ідею рівності людей та розвинули принцип космополітизму. Це дало їм можливість закласти підвалини для подолання партикулярної ідентичності давніх греків (у яких громадянський статус був привілеєм народження) та забезпечити поступове утвердження права людини на самовизначення у римському світі. Ці світоглядні зрушення мали доленосне значення, проте не обумовили надання людині самостійного онтологічного статусу, у результаті чого її цінність й надалі визначалася соціальною роллю, а не внутрішньою сутністю.

Формування концепцій, що надавали людині онтологічного статусу розпочалося з приходом та утвердженням християнства. Цей процес супроводжувався розв'язанням тринітарної проблеми, у процесі розв'язання якої патристичне богослов'я відкрило вільну від зовнішньої необхідності особу, натомість західна схоластика обґрунтувала її онтологічну самостійність. Вказані світоглядні зміни не супроводжувалося утвердженням права на вільне самовизначення людини в реальному житті. Навпаки, в часи християнського Середньовіччя людина усвідомлювала власне буття не як автономне, а як таке, що здійснюється у співпричетності до трансцендентного та до спільноти, у висліді чого в цій культурі міцно вкоренилася ієрархічна система суспільства, вибудована згідно з «небесним» зразком і освячена християнською релігією та церквою.

Соціокультурні, політичні та економічні трансформації, які розпочалися з початком Відродження в італійських містах, поставили перед людиною нові вимоги. Це призвело до перегляду середньовічних уявлень, у ході якого сформувалася та міцно вкоренилася у суспільному світогляді ідея «незавершеності» людини. Вона почала розглядатися як істота, що постійно розвивається у самостійно визначеному напрямку та здатна трансформувати свою ідентичність завдяки відкритості до нового досвіду.

З початком з модернізації почалося розмивання станових, кланових та цехових характеристик, що, у єдності зі стрімким розповсюдженням ідеї незавершеності людини, спонукало активних учасників соціальної взаємодії відшукувати орієнтири для визначення свого місця у світі. Імпульсом для цього стала філософія Р. Декарта, яка, знаменуючи розрив з попередньою філософською традицією, перетворила людину на активного творця смислів та автономний центр пізнання. Не меншою мірою цей процес ініціювала філософія Т. Гоббса, в межах якої людина була експлікована не як гармонійна частина всесвіту, а як суперечлива природна істота, здатна реалізувати свою свободу тільки в межах суспільного договору.

Становлення класичної науки та соціокультурні зрушення, які виникли в результаті зародження промислового виробництва, спричинили зміщення філософського інтересу з питання про самовизначення людини до проблеми тотожності. Ця тенденція чітко проявилася у працях Дж. Локка, який, показавши складність та багатомірність цієї теми, перевів її з емпіричного (тотожність в матеріальному світі) та метафізичного (сутність та душа) вимірів в епістемологічний, тобто в сферу свідомості, тим самим заклавши підґрунтя для сучасних уявлень про особистісну ідентичність.

Непересічна роль Дж. Локка у розробці проблеми особистісної ідентичності проявляється не тільки завдяки окресленню нових підходів до

проблеми тотожності, а й теоретичних і практичних суперечностях його концепції. Завдяки їм стало очевидно, що людина проявляється як унікальне поєднання матерії та свідомості, які, як аргументовано показав І. Кант, у єдності та взаємодії сформують особистісну ідентичність. Ця ідея відкрила широкі можливості для автономного самовизначення індивідів, проте не спричинила їх вільного самовизначення у класовому індустріальному суспільстві.

Практичну реалізацію, обґрунтованої кантівською філософією внутрішньої автономії людини, а з нею й індивідуалізму, тривало стримували історично сформовані соціальні інститути, які зберігали фінансову нерівність та обмежували можливості соціального просування. Така ситуація формувала розрив між внутрішньою та зовнішньою ідентичністю, зумовлюючи тим самим зростання невпевненості, а з нею й тривожності в суспільстві. Перші спроби пояснити причини внутрішнього дисонансу людини та виробити інструменти його подолання були здійсненні В. Джеймсом та З. Фройдом, які, вивчаючи внутрішній світ та психіку людини з різних методологічних позицій, запропонували засоби для узгодження особистісної ідентичності з соціальними та культурними вимогами.

Дослідження особистісної ідентичності, які розпочалися в кінці ХІХ – на початку ХХ ст., запропонували засоби для подолання внутрішніх конфліктів людини, проте були істотно обмежені індивідуалістичною перспективною, а тому не могли розв'язати проблеми, що постали перед людиною через виникнення масового суспільства. Нерідко воно змушувало людину приймати зовні нав'язані цінності та ідеали, спричиняючи тим самим не тільки знеособлення людини, а й внутрішні конфлікти.

Одну з найуспішніших спроб пояснити джерела дисонансу, спричиненого розвитком масового суспільства та знайти шляхи його подолання зробив американський вчений Е. Еріксон. Він сформував концепцію психосоціальних стадій розвитку, згідно з якою розвиток особистості постає серією визначених суспільством вікових завдань, успішне виконання яких дозволяє людині проходити кризові моменти життя посиленням відчуттям тієї внутрішньої єдності, що формує особистісну ідентичність. У концепції вченого вона постає процесом безперервного переживання людиною стабільності власного «Я», незалежно від соціокультурних змін чи взаємодії з певними соціальними спільнотами (групами) внаслідок солідаризації з ціннісними системами останніх.

Висновки та теоретичні узагальнення Е. Еріксона мали важливе значення для перетворення терміну «ідентичність», а частіше «ідентифікація» з додаткового, допоміжного для пояснення тієї чи іншої наукової позиції у самотійну наукову категорію, залучену до словника широкого кола читачів, проте не забезпечили однозначного пояснення терміна. Це, як показав П. Рікер, спричинено тим, що особистісна ідентичність може проявлятися через самототожність (*idem*) та самоусвідомлення (*ipse*), які поєднуються у цілісну особистісну ідентичність завдяки діалогічному наративу.

Розвиток постіндустріального виробництва, який супроводжувався зростанням ролі інформації в житті суспільства, спричинив релятивізацію знань, викликавши тим самим кризу абсолютних істин та великих наративів. Їх розвінчання супроводжувалося руйнування чітких і зрозумілих життєвих орієнтирів та призвело до втрати людиною відчуття належності до чогось

більшого, водночас надавши їй можливість самовизначатися та формувати свою ідентичність без уваги на задані ідеали та цінності. Це відкрило індивіду широкі можливості для розкриття своєї суб'єктивності шляхом репрезентації в різних подекуди непов'язаних між собою соціальних контекстах, спричинивши тим самим фрагментацію, яка дозволила зняти модерну напругу між особистим та колективним та подолати самотність в процесі взаємодії з Іншим.

Становлення постмодерного світу створило широкі можливості для самоствердження людини, водночас спричинивши тривогу, що почала стрімко зростати на зорі поширення Інтернету та інформаційно-комунікаційних технологій. Вони сформували простір для симуляції, яка, розмивши межу між реальним та уявним, заклала підвалини не тільки для подальшої фрагментації та знеособлення людини, а й активного впливу на її поведінку маніпулятивних стратегій (свабільні аватари, реклама, медіа тощо). Їх поширення спричинило падіння довіри до ідентичності та викликало занепокоєння через дегуманізацію людини та руйнування підвалин соціальності у віртуальному світі.

Попри низку доволі серйозних викликів, розвиток інформаційно-комунікаційних технологій створив умови для вільного самоствердження людини у самостійно сконструйованому світі. Ці зміни сприяли не тільки збільшенню комунікаційної активності завдяки посиленню міцних соціальних зв'язків (прикладом яких можуть бути родинні) та виникнення великої кількості нових типів слабких, що добре проявилися в нестійких онлайн-спільнотах, заснованих на мережевому принципі, а й розвитку інклюзивності суспільства. Поява нових інструментів та каналів соціальної взаємодії забезпечила соціальну участь та обмін досвідом людей, що з певних незалежних від них причин позбавлені можливості повноцінно спілкуватися у реальному житті.

Мережева комунікація як відносно нова форма соціальної взаємодії створює низку викликів, що істотно ускладнюють психосоціальний розвиток особистості, а відтак і формування її особистісної ідентичності. До них належить не тільки розрив між онлайн та офлайн реальністю, унаслідок якого розмивається осердя, навколо якого проростали множинні образи людини, а й «ефект Google», кліпове мислення, синдром фантомного дзвінка, втрата соціальних навичок тощо. Ці соціально-когнітивні розлади знижують здатність людини до ефективної міжособистісної взаємодії та створюють плідний ґрунт для агресивної онлайн поведінки й навіть різних форм кібернасильства.

Цифрове середовище не тільки відображає чи доповнює реальні соціальні взаємини, а й створює нові можливості для самовизначення людини. В мережевому світі воно зазвичай постає результатом просюмерської активності, що передбачає поєднання процесів споживання та творення контенту, та сприяє формуванню цифрових мандрівників з розпорошеною та фрагментарною ідентичністю.

Трансформація цифрового мандрівництва в одну з ключових ознак сучасної культури зумовила формування стратегічного курсу ІТ-гігантів на створення єдиного акаунта з правдивою персональною інформацією про користувача. Він став концептуальною та технологічною передумовою формування цифрової ідентичності, представленій сукупністю даних, що характеризують людину в цифровому просторі.

Цифрова ідентичність, що проявляється як присутність чи як сліди

присутності індивіда в мережевому світі, сформувала підвалини для особистісної репрезентації людини поза фізичними межами, тим самим розклавши людину на тіло й тілесність. Поява цієї дихотомії дала змогу людині з допомогою образів, соціальних сигналів, виразів та поведінки, вільно й без зовнішнього примусу формувати власний образ чи експериментувати з соціальними ролями. Водночас ці зміни заклали підвалини розвитку слактивізму, що проявляється як соціально корисна дія, яка, не вимагає зусиль та фізичної присутності, проте дає можливість висловити свою позицію та мобілізувати суспільні ресурси на розв'язання тих чи інших суспільних проблем.

На тлі активного використання широкого спектра можливостей, наданих людині розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, зростає потреба у виробленні ефективних стратегій протидії негативним наслідкам їхнього впливу, що, своєю чергою, спричинило відродження уваги до античної практики «турботи про себе». В соціокультурних умовах сьогодення вона проявляється не тільки як інтенція на самозаглиблення, а й здатність критично ставитися до стрімко зростаючого потоку інформації, обдуманно вступати у соціальну взаємодію, уважно ставитися до своєї репутації та власної цифрової ідентичності.

Зростання наукового інтересу до проблем соціальної психології та безпосередньо проблеми колективної ідентичності відбулося, з одного боку, внаслідок тих соціокультурних та політичних зрушень, які відбувалися в суспільно-політичному житті Європи на початку ХХ ст. та вимагали від людини переосмислити своє місце в колективному цілому, а з іншого – під впливом психоаналізу З. Фрейда, який, активно послуговуючись терміном «ідентифікація», зумів показати непересічну роль Іншого в житті людини й тим самим намітити лінію взаємодії психоаналізу та соціальної психології. Спираючись на неї він розкрив особливості формування та функціонування маси та пояснив окремі переважно деструктивні особливості колективної поведінки.

Поруч з ідеями З. Фрейда, важливою передумовою виявлення проблеми групової ідентичності були висновки Е. Дюркгайма про те, що люди можуть об'єднуватися між собою та створювати соціальні спільноти або завдяки своїй подібності, або завдяки відмінності. Механічна солідарність, тобто єдність, що заснована на подібності, передбачає поглинання індивіда колективом, натомість органічна солідарність формується на відмінностях спричинених поділом праці, породжує міцні соціальні зв'язки між неповторними у бажаннях і цілях індивідами. Така взаємодія формує структурну основу на тлі якої індивіди зі схожими нормами та цінностями, відчувають свою єдність (виробляють колективну свідомість), формуючи тим самим групову ідентичність.

Справжнє піднесення суспільної уваги до проблеми ідентичності загалом та безпосередньо групової ідентичності відбулося під тиском соціокультурних викликів середини ХХ ст. Потреба в їхньому осмисленні та віднаходженні шляхів подолання поставила у центр суспільної уваги проблему ідентичності, водночас спонукаючи до переосмислення класичних теорій. Цю тенденцію започаткував Е. Еріксон. Він поєднав індивідуальні та соціальні аспекти розвитку особистості та доволі аргументовано розкрив не тільки особливості становлення «Я» у процесі його взаємодії з соціальним середовищем, а й здатність концепту ідентичність пояснювати соціальні процеси

та явища.

Осмилення надзвичайно актуальної для інтелектуального середовища на початку другої половини ХХ ст. проблеми міжгрупових відносин дало підстави Г. Таджефелу та Дж. Тернеру здійснити концептуалізацію соціальної ідентичності, визначивши її як складову Я-концепції, що формується у процесі суб'єктивної ідентифікації людини з самосвідомою та визнаною іншими групою. Завдяки цим висновкам в інтелектуальному дискурсі сформувалося переконання в тому, що соціальна категоризація, у процесі якої формується соціальна ідентичність, створює прототипи, які поглинають відповідних членів групи, призводячи тим самим до деперсоналізації, у процесі якої поведінка, цінності та почуття людини починають підпорядковуватися груповим вимогам. Такий підхід не позбавлений раціонального зерна, втім помітно спрощує складні соціальні процеси, водночас ігноруючи внутрішньо особистісні чинники формування особистісної ідентичності.

Одну з перших спроб вийти за межі індивідуалістичної парадигми соціальної ідентичності зробив американський соціолог Т. Парсонс у процесі вивчення інтеграції людини в соціальну систему. Вона постає виробленою в процесі комунікації індивідів символічною системою кодів (головним серед яких є мова, яка визначає спільну приналежність до тієї чи іншої спільноти), зразків поведінки, які включають стійкі комплекси правил, норм, цінностей та настанов, що визначають і корегують дії людей. Такий підхід дав можливість вченому закласти підвалини для розмежування соціальної ідентичності, витлумаченої як усвідомлення приналежності людини до певної спільноти, та соціальної системи, або цілісної та відносно стійкої системи соціальних очікувань і правил, що регламентують поведінку людини й можуть бути названі культурою.

Нові змістові конотації у розуміння нечітко сформованої Т. Парсонсом групової ідентичності запропонував Ю. Габермас. Він пропонував розглядати колективну ідентичність не як щось об'єктивне та зовнішнє щодо індивідів, а як унікальне комунікаційне середовище в якому на основі діалогу та взаєморозуміння легітимізується образ певної групи. Найвиразніше це проявляється на рівні національної ідентичності, яка, на думку вченого, постає результатом раціонального діалогу орієнтованого на формування умов, що сприятимуть реалізації громадянами прав і свобод.

Попри спроби дистанціюватися від «репресивних» та «антиіндивідуалістичних» концепцій колективної ідентичності, Ю. Габермас нерідко послуговується актуальним в контексті викликів другої половини ХХ ст. поняттям етнос, яке використовував для позначення спільноти, що постала на ґрунті спільного походження і характеризується низкою спільних культурних ознак, що набувають певного значення завдяки здатності мобілізувати ресурси для досягнення певних цілей.

Запропонований Ю. Габермасом підхід до інтерпретації ідентичності як комунікативної взаємодії не позбавлений раціонального зерна, проте характеризується високим рівнем абстрактності, що яскраво проявляється у спростуванні вченим об'єктивного існування етнічної та національної ідентичностей. Поза ними теоретична концепція вченого не може пояснити соціальні процеси, що відбуваються у мультикультурних або поліетнічних суспільствах та характеризуються нерівноцінним дискурсом.

На противагу закордонній соціогуманітарній науці, де тривало переважають індивідуалістичні підходи, в межах яких ідентичність розглядається як частина Я-концепції, тобто індивідуальна характеристика людини, яка у процесі вільного та свідомого вибору приймає та поділяє панівні у суспільстві культурні зразки, норми та цінності, тим самим формуючи свою групову приналежність, український інтелектуальний дискурс, під тиском суспільно-політичних обставин сьогодення, фокусує увагу на культурній самобутності своєї спільноти та визнає колектив цілісною й відмінною від інших одиницею, єдність якої забезпечує пам'ять. Вона відображає спільний досвід та формує психологічно-культурну підоснову спільнот, що проявляють як етнічні чи національні, продукуючи тим самим різні форми колективної ідентичності.

Застороги про те, що інформаційно-мережевий світ стане викликом для націй та національних ідентичностей сформувалися на теоретичному тлі модерністських підходів. Їхні прихильники, всебічно і ретельно проаналізували відмінності соціокультурної ситуації аграрного та індустріального суспільства та показали, що національна ідентичність, як різновид колективної ідентичності, виникла в індустріальну епоху під впливом Реформації, друкованого капіталізму та стандартизованої освіти. Це у єдності зі змінами, що спричинила глобалізація та інформатизація, дало підстави очікувати розмивання національної ідентичності та виникнення спільнот значно більших, або значно менших за національну державу.

Обмеження сфери дій сучасної національної держави міжнародними договорами та організаціями у єдності зі стрімким розвитком інформаційно-комунікаційних можливостей суспільства супроводжується очікуваннями швидкої появи ідентичності світового співтовариства. Вона буде формуватися у процесі комунікації, що здійснюється на рівноправних умовах, не передбачаючи при цьому будь-якого стабільного та незмінного змісту, зв'язку з територією чи організацією. Завдяки цьому ідентичність світового суспільства буде відкритою та не матиме орієнтації та усталені традиційні цінності чи заздалегідь визначені моделі життя.

Важливою перешкодою на шляху до створення ідентичності світового суспільства може стати не тільки національна специфіка інтерпретації різних історичних подій, а й неоднорідний характер космополітичної ідеології. Вона проявляється у формі культурного, філософського та інституційного космополітизму. Кожен з них ставить перед собою власні завдання, а тому по-різному може сприйматися світовим товариством загалом та особливо неєвропейськими державами. Вони розглядають космополітизм як стратегію панування Заходу у світі, а тому активному використовують інформаційно-комунікаційні технології, тобто один з головних інструментів поширення космополітизму, щоб запобігти його поширенню.

Ідентичність світового суспільства, як і будь-яка інша форма колективної ідентичності, передбачає існування світової культури у вигляді культури глобальної або космополітичної. Під першою зазвичай розуміють сформовану у процесі злиття воєдино широкого діапазону національних традицій в універсальну культуру людства, в тому числі й у результаті глобальної експансії англійської мови, американського способу життя та демократичних цінностей. Їх стрімке поширення вказує на імперіалістичний характер цього типу культури,

а відтак його поява передбачає зовнішній тиск, а не рівноправний діалог. Космополітична культура також виходить за традиційні рамки націй та національних ідентичностей, яким вона надає тверде ціннісне ядро, не зумовлюючи між тим розмивання їхньої специфіки.

Попри здатність космополітичної культури зберігати культурну самобутність та ідентичність спільнот, наразі немає підстави очікувати її стрімке поширення у світі. Вагомою перешкодою цьому є те, що люди у процесі соціалізації ідентифікують себе з предками, вшановуючи їхні успіхи та розділяючи пам'ять про трагедії, що випали на їхню долю, тим самим, самі того не бажаючи, протиставляють себе Іншим, зберігати тим самим живим поділ людства на народи та етноси. Мало сприяють утвердженню космополітичної ідентичності глибокі соціальні, політичні та економічні розколи у світі, привілейований статус космополітичних еліт, фрагментарний характер онлайн-спілкування та високий рівень стабільності національної держави.

Відсутність сприятливих умов для утвердження космополітичної культури в інформаційно-мережевому світі супроводжується тенденцією до відродження націоналізму. Він спонукає місцеві еліти мобілізувати наявні в них засоби масових комунікацій – радіо, телебачення, відео, персональні комп'ютери та заохочувати невеликі за обсягом соціальні та політичні групи, серед яких є етнічні та мовні спільноти, провадити активну роботу для відродження регіону або держави. Ця інтенція супроводжується активним розвитком субкультурних спільнот, що не становлять загрози існуванню етнічних та національних спільнот.

Здатність інформаційно-комунікаційних технологій підтримувати міцні та формувати велику кількість слабких соціальних зв'язків, робить їх ефективним інструментом консолідації та відповідно збереженню територіально розпоршених членів етнічних та/чи національних спільнот. До того ж швидкоплинний та нестабільний світ сьогодення породжує запит на стабільні дороговкази, що, своєю чергою, дає підстави очікувати черговий спалах етнорегіоналізму, фундаменталізму, націоналізму та інших соціальних рухів, які для свого утвердження та розвитку будуть активно використовувати мережу та новітні комунікаційні технології.

Дякую за увагу!

3. Запитання до аспіранта по темі дисертації ставили:

1. Доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії, соціології та релігієзнавства **Дойчик М.В.**: *Чи були враховані в дисертаційній роботі зауваження та пропозиції отримані на попередньому розгляді дисертації?*

Відповідь. Дякую за запитання, шановний Максиме Вікторовичу. Хотів би озвучити ті питання, які були взяті до уваги та враховані нами з відповідними змінами у тексті дисертації відповідно до озвучених пропозицій та зауважень шановних членів кафедри при попередньому розгляді дисертації. До таких змін можемо віднести:

Щодо зауваження, кандидата філософських наук, доцента Даниляка Ростислава Петровича: *«Наприкінці підрозділу 2.1. «Світоглядні та соціокультурні передумови становлення проблеми особистісного самовизначення» автор звертається до розв'язання «тринітарної проблеми» грецькими Отцями церкви як*

аргументу для обґрунтування історії становлення поняття індивідуальної ідентичності в Західній філософії. Це потребує пояснення, оскільки важко зрозуміти, наскільки вплинуло тлумачення проблеми грецькими (східними) Отцями на становлення поняття ідентичності в західноєвропейській філософії. Річ у тім, що остання склалась під впливом західного (католицького) варіанту Символу віри, в якому іпостасі Бога-Отця і Бога-Сина перебувають в інакшому відношенні до зіслання Святого Духа, ніж у східному варіанті».

Ми цілком погоджуємося з цим зауваженням, а тому вважали за необхідне зробити необхідні уточнення у тексті дисертації та висновках, зокрема пункті 18 (висновків). Зокрема, у ході уточнення ми показали, що вплив східного тлумачення був філософсько-концептуальним, але не визначальним для формування західного поняття індивідуальної ідентичності. Це положення у висновках (с. 196) було сформульоване наступним чином: «Формування концепцій, що надавали людині онтологічного статусу розпочалося з приходом та утвердженням християнства. Цей процес супроводжувався розв'язанням тринітарної проблеми, у процесі розв'язання якої патристичне богослов'я відкрило вільну від зовнішньої необхідності особу, натомість західна схоластика обґрунтувала її онтологічну самостійність. Вказані світоглядні зміни не супроводжувалося утвердженням права на вільне самовизначення людини в реальному житті. Навпаки, в часи християнського Середньовіччя людина усвідомлювала власне буття не як автономне, а як таке, що здійснюється у співпричетності до трансцендентного та до спільноти».

Крім того відповідні зміни були внесені і у відповідний пункт наукової новизни. Наразі він звучить наступним чином: «антична філософія використовувала категорію тотожності для підкреслення ідеальної саморівності людини, держави та космосу, тим самим обмежила право людини на вільне самовизначення. Воно стало можливим тільки у процесі розв'язання тринітарної проблеми східним та західним богослов'ям».

Щодо наступного зауваження, шановного Ростислава Петровича стосовно того, що «...помічним джерелом в дослідженні етимології поняття «ідентичність» був би «Європейський словник філософій. Лексикон неперекладностей» за редакцією Барбари Кассен. Хоча в українській його версії (на відміну від французької) немає статті під назвою «ідентичність», але присутні огляди зі спорідненими поняттями (до прикладу, «самість» у Томі 2), насамперед хочемо подякувати за слушну рекомендацію, водночас хочемо зауважити, що у роботі, з огляду на формальні вимоги, ми зосередили свою увагу на уточненні та формулюванні робочих визначень ключових понять. Натомість звернення до «Європейського словника філософій. Лексикон неперекладностей» за редакцією Барбари Кассен, зокрема, 2 тому, де розглядається поняття «самість» ставило більше запитань, ніж пропонувало відповідей. Звісно, це не робить словник не вартим уваги, а якраз навпаки – він помітно розширює простір дослідження, яке ми плануємо продовжити в майбутньому.

Щодо уточнюючого запитання, кандидата філософських наук, доцента, Гайналь Тетяни Олександрівни, «... яким чином інформаційно-мережевий простір впливає на ідентичність українців в умовах повномасштабного вторгнення? І чи можливо це більш конкретніше відобразити у тексті дисертації»? Ми, щиро дякуємо шановній рецензентці за слушне зауваження і погоджуємося у тому, що

інформаційно-мережевий простір впливає на ідентичність українців в умовах повномасштабного вторгнення. Водночас хочеться зауважити, що якщо виокремити цей вплив в окремий підрозділ, то він буде дублювати положення розкриті в інших підрозділах. Така ситуація спричинена тим, що інформаційно-мережевий простір впливає на людину як таку, а не представника певної спільноти у певній неординарній ситуації, яка, на нашу думку, може посилювати чи послаблювати ті чи інші тенденції. Посеред останніх, в українському середовищі найбільше проявляються наступні:

1. Розвиток інформаційно-мережевого простору призвів до того, що в сучасному світі «інформація» перетворилася на ресурс, з допомогою якого ведуть війни, контролюють суспільні настрої, маніпулюють суспільною свідомістю тощо, що досить виразно проявляється у сучасній російсько-українській війні.
2. Перетворення «інформації» на ресурс спричинило потребу в постійному оновленні знань та вмінь, що призвело до впровадження принципу безперервної освіти. Саме його запровадження в Україні, як нам видається, дало можливість українцям зайняти гідне місце у рейтингу найбільш інноваційних країн світу.
3. Інтенсивний розвиток інформаційно-мережевого простору зумовлює трансформацію способів мислення, сприяючи утвердженню фрагментарного, кліпового мислення, яке, своєю чергою, призводить до масового синдрому розладу уваги; втрати бажань пізнання нового; знищення потреби та здатності до творчості, неструктурованості в бажаннях та вчинках; невідповідності образу думок образу життя тощо. У часи повномасштабного вторгнення така ситуація може стати величезним викликом для українського суспільства.
4. Великою проблемою українського суспільства сьогодні залишається кібернасильство у всьому багатоманітні його проявів. В цьому контексті можна згадати як публічні, часто жорстокі обговорення людини в соціальній мережах, що можуть істотно вплинути на відчуття безпеки, а з нею й ідентичність, так і кібербулінг, сексуальне насильство, переслідування в мережі, інформаційну агресію, дезінформацію тощо.
5. В умовах війни надзвичайно важливою і позитивною здатністю інформаційно-мережевого простору є здатність підтримувати соціальні зв'язки, в тому силі й на великих відстанях. Саме вони дають людині опори, які забезпечують збереження ідентичності на індивідуальному рівні. Водночас в умовах довготривалої війни та високого рівня географічної розпорошеності суспільства, інформаційно-мережевий простір слугує фундаментом для збереження та розвитку культурно-психологічної підоснови групової ідентичності.
6. Хоча на початку формування інформаційно-мережевого простору існували побоювання щодо можливого руйнування основ національних культур, нині є достатні підстави стверджувати, що він радше сприяє розвитку національної культури, ніж космополітичної. Певним чином це спричинено тим, що інформаційно-комунікаційні технології на зорі свого становлення створили відчуття втрати знайомих культурних орієнтирів і стабільності,

що зрештою спричинило певну ностальгію за цінностями, які давали світоглядне оперття і які людина зазвичай знаходила в національній чи етнічній ідентичності.

7. Інформаційно-мережевий простір може сприяти розвитку інклюзивності суспільства, особливо в умовах повномасштабної війни.

Також щодо наступного уточнюючого запитання, кандидата філософських наук, доцента, шановної Тетяни Олександрівни щодо *«можливості більш детального розгляду соціальних мереж (social media) як фактору формування індивідуальної та колективної ідентичності»*, – ми цілком погоджуємося з тим, що соціальні мережі (social media) можуть істотно впливати на індивідуальну та групову ідентичність. Втім, зважаючи, з одного боку, на формальні вимоги до дисертації, а з іншого – на мету дисертації, ми залишили цей аспект проблеми поза своєю увагою, зосереджуючи увагу тільки на тих аспектах, що могли охопити в межах визначених завдань. Натомість дослідження впливу соціальних мереж на формування індивідуальної та групової ідентичності вимагало включення у контекст дослідження семіологічного підходу, який істотно розширював обсяг роботи. З огляду на це ми обмежилися тільки певними аспектами цієї проблеми та показали, що незважаючи те, що на зорі становлення інформаційно-мережевого простору людина розглядала його як своєрідну «схованку» від реальності, сьогодні, не останньою мірою завдяки ІТ-гігантам, він постає правдивим простором репрезентації та реалізації людини.

Щодо наступного уточнюючого запитання, кандидата філософських наук, доцента, шановної Тетяни Олександрівни – *«чому у тексті дисертації такі поняття як «ідентичність» та «ідентифікація (колективна)» зведені лише до національної ідентичності?»* Оскільки є багато різних ідентичностей: релігійна, професійна, вікова, гендерна та ін. і вони ж теж зазнають трансформацій під впливом соціально-мережевого простору. Ми, щиро дякуючи шановній Тетяні Олександрівні за слушне зауваження і прокоментуємо наступним чином. Справді у нашій роботі, розглядаючи групову ідентичність ми зосередили свою увагу переважно на національній, меншою мірою на етнічній ідентичності. Це зумовлено тим, що нам було цікаво, насамперед, зрозуміти, як можлива ідентичність колективного суб'єкта, і як ця тема загалом проникала в інтелектуальний дискурс. Не менше це визначено і тим, що в сучасній соціогуманітарній науці групова (колективна) ідентичність розглядається здебільшого через призму національної та етнічної ідентичності. На наш погляд, така ситуація спричинена тим, що ці форми ідентичності формують найбільш стійкі символічні, культурні та історичні підвалини, з допомогою яких індивіди визначають свою приналежність до певної спільноти на тривалий час. Натомість інші форми ідентичності – релігійна, професійна, вікова, гендерна – доволі часто можуть бути перехідними (що показав, наприклад Е. Еріксон, дещо менше Т. Парсонс) й в силу відсутності глибокого історичного та культурного спадку не завжди можуть забезпечити таку глибоку соціальну консолідацію, як національні та етнічні ідентичності.

Також доречно зауважити, що нам були надзвичайно корисні та цінні рекомендації щодо покращення змістового наповнення тих чи інших питань нашого дисертаційного дослідження, що були озвучені на попередньому обговоренні дисертації, шановними Дойчиком Максимом Вікторовичем, Кучерою Іриною Василівною, Рохманом Богданом Михайловичем, Білоус Світланною

Іванівною, Гнатюком Ярославом Степановичем, Возняком Степаном Володимировичем, Макаровою Аллою Олександрівною, які були взяті до уваги та враховані в остаточному варіанті нашої роботи.

2. Кандидат історичних наук, доцент кафедри філософії, соціології та релігієзнавства **Кучера І.В.:** *Які перспективи для подальших досліджень у цій сфері ви бачите?*

Відповідь. Дякую за запитання, шановна Ірино Василівно. Насамперед хочу зазначити, що основні результати та висновки, що отримані у ході нашого дослідження належним чином поглиблюють існуюче, на даний момент, розуміння складних процесів самовизначення людини і можуть стати відповідним теоретичним підґрунтям як для подальшої розробки відповідних підходів щодо зміцнення особистісної ідентичності та соціальної адаптації, так і вироблення відповідних стратегій національної консолідації. Окрім того, отримані нами теоретичні узагальнення можуть бути використані для створення відповідних освітніх рекомендацій щодо особливостей використання мережевих ресурсів, розробки стратегій інформаційної безпеки та протидії маніпуляціям в інформаційно-мережевому просторі та інформаційній агресії. Власне над цими та іншими питаннями ми плануємо зосередити свої подальші наукові зусилля.

3. Кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціології та релігієзнавства **Возняк С.В.:** *Чи ви задіювали у дисертаційному дослідженні тематику формування ідентичності сучасності через діалог та діалогічну філософію?*

Відповідь. Дякую за запитання, шановний Степане Володимировичу. Це важливе зауваження, проте у нашому дослідженні ми не розглядали формування ідентичності в рамках діалогічної філософії, але плануємо це здійснити в подальших наших дослідженнях.

4. Доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії, соціології та релігієзнавства **Дойчик М.В.:**

На противагу зарубіжній соціогуманітарній науці, де, як ми знаємо, досить тривалий час переважали індивідуалістичні підходи, в межах яких – феномен ідентичності розглядається як частина Я-концепції, тобто індивідуальна характеристика людини. Запитання: як саме співвідносяться у вашому дослідженні поняття «ідентичність» та поняття «Я – концепція»?

Відповідь: Дякую за запитання. Справді, у закордонній соціогуманітарній науці, як ми знаємо, досить інтенсивно переважають індивідуалістичні підходи, у більшості яких феномен ідентичності розглядається як частина Я-концепції. Тобто це така індивідуальна характеристика людини, яка у процесі вільного та свідомого вибору приймає та поділяє панівні у суспільстві культурні зразки, норми та цінності, тим самим формуючи свою групову приналежність.

Проведена нами розвідка дозволила встановити, що український інтелектуальний дискурс, під тиском суспільно-політичних обставин сьогодення, фокусує увагу на культурній самобутності своєї спільноти та визнає колектив цілісною й відмінною від інших одиницею, єдність якої забезпечує пам'ять. Саме вона відображає спільний досвід та формує психологічно-культурну підоснову спільнот, що проявляються як етнічні чи національні, продукуючи тим самим різні форми колективної ідентичності.

Отож, на відміну від особистісної ідентичності (власне та, що виокремлена Е. Еріксоном) Я-ідентичність може бути експлікована як еквівалент Я-концепції, яка у свою чергу, постаючи продуктом діяльності самосвідомості – виражає сукупність суб'єктивних уявлень та переконань індивіда про себе на певному конкретному етапі психофізичного розвитку людини і здебільшого має добре виражений оцінний характер, а тому впливає на ставлення індивіда до себе та свого оточення. Тобто – сукупність різнорідних на різних етапах психофізичного становлення Я-концепцій через оповідь трансформуються у єдину, цілісну та неперервну особистісну ідентичність, яка характеризується тотожністю, що визнана Іншими.

4. Виступ наукового керівника, доктора філософських наук, професора Гояна І.М., який відзначив, що аспірант Петранюк Андрій Ігорович своєчасно виконував всі розділи індивідуального плану наукової роботи в установлені терміни. Своєчасність та повнота виконання індивідуального плану аспіранта підтверджена результатами піврічної проміжної, підсумкової (річної) та заключної атестації. Аспірант відповідально ставився до поставлених завдань, зокрема, своєчасно і в повному обсязі провів усі види робіт. Пройшов педагогічну практику, користується повагою зі сторони студентів, аспірантів та колег-викладачів.

Дисертація аспіранта Петранюка Андрія Ігоровича на тему «Індивідуальна та групова ідентичність в інформаційно-мережевому просторі: філософський вимір», повністю відповідає вимогам Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12.01.2022 № 44 та Вимогам до оформлення дисертації, затвердженими наказом МОН України від 12.01.2017 № 40 (зі змінами), та може бути представлена до проведення попередньої експертизи.

5. Виступи присутніх членів семінару з оцінкою дисертації.

Кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціології та релігієзнавства **Гайналь Т.О.:** здійснений аналіз дисертаційного дослідження дає підстави стверджувати, що завдання виконані в повному обсязі, висновки мають достатнє обґрунтування, а новизна дослідження не викликає заперечень. Тема й структура дисертаційної роботи є взаємопов'язаними та взаємообумовленими, архітектоніка дисертації загалом відображає творчу схему наукового дослідження, зокрема, містить чітку структурованість тексту, окремі частини якого логічно співпідпорядковані між собою. Достатньо продумане використання комплексу наукових методів дало можливість дисертанту здійснити цілісний розгляд проблеми, зробити теоретичні узагальнення та сформулювати обґрунтовані висновки. Загалом дисертаційне дослідження Петранюка А.І. справляє позитивне враження. В тексті дисертації прослідковуються усі пункти новизни, які визначають теоретико-методологічну й прикладну цінність здійсненого дослідження, а зроблені висновки, цілком достатньо обґрунтовані та достовірні. Усе це дає підстави зробити висновки, що дисертація «Індивідуальна та групова ідентичність в інформаційно-мережевому просторі: філософський вимір» відповідає усім закріпленим нормативним вимогам і може бути рекомендована до захисту.

Кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціології та релігієзнавства **Даниляк Р.П.:** наукові положення та висновки, що сформульовані в дисертаційній роботі Петранюка А.І., є теоретично обґрунтованими та базуються на аналізі наукових джерел за даною проблемою, гармонійній постановці мети і задач досліджень, використанні низки науково обґрунтованих методів дослідження, порівнянні і критичному аналізі та інтерпретації отриманих результатів, якісному формулюванні отриманих висновків. На наш погляд, здобувач досить вдало та фахово підібрав та реалізував методи дослідження, що дозволило йому опрацювати значну кількість філософських (в межах яких розглядаються і соціологічні, і психологічні підходи), здійснити їхню класифікацію та показати найбільш значущі підходи до вивчення індивідуальної та групової ідентичності в інформаційно-мережевому просторі. Дисертаційна робота ґрунтується на міждисциплінарному підході до вивчення досліджуваного феномена, системному опрацюванні значної кількості вітчизняної і зарубіжної наукової літератури, узагальненні результатів власних емпіричних досліджень. В цілому робота виконана на належному науково-теоретичному і професійному рівні, відповідає вимогам, що ставляться до такого виду робіт і може бути рекомендованою до захисту.

Кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціології та релігієзнавства **Гнатюк Я.С.:** ознайомлення зі змістом і структурою дисертаційного дослідження А.І. Петранюка дає підстави стверджувати, що в ньому чітко сформульовано всі обов'язкові належні складові наукової роботи (актуальність теми, мета і завдання роботи, об'єкт і предмет дослідження, обґрунтовані наукова новизна, визначено практичне значення отриманих результатів та ін.). Зміст представленої у виступі загальної анотації дисертації відповідає змісту роботи і висвітлює найбільш суттєві відомості стосовно теоретичного підґрунтя, методології дослідження, обраного дизайну, отриманих результатів, що у підсумку дозволяє рекомендувати її до захисту.

Кандидат історичних наук, доцент кафедри філософії, соціології та релігієзнавства **Кучера І.В.:** доречно відмітити, що досить репрезентативною за обсягом та науковим потенціалом є джерельна база дисертації. Здобувачем залучено досить значну кількість джерел (274 позиції), з них більша половина представлена зарубіжними авторами, аналіз і залучення яких до вітчизняного наукового обігу сприятиме розширенню уявлень про міжнародні наукові підходи щодо досліджень феномену індивідуальної та групової ідентичності в інформаційно-мережевому просторі.

Кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціології та релігієзнавства **Рохман Б.М.:** привертає увагу загальна концепційна логіка представленого до розгляду дослідження, яка конкретизована автором у дослідницьких завданнях, які, в свою чергу, презентують ключові вектори наукового пошуку. Як бачимо, для розв'язання поставлених у роботі завдань автор розробляє методологічну основу дослідження, яка включає використання широкого спектру наукових методів та підходів, серед яких: етимологічний підхід, метод поняттєво-категоріального аналізу, деконструктивний підхід, принцип філософської герменевтики, феноменологічний метод, міждисциплінарний, комплексний підхід та інші (с. 19). Саме їх сукупність створює цілком репрезентативну методологічну базу для цілісного та всебічного

аналізу феномену ідентичності як багатовимірного явище, що формується під впливом соціальних, культурних та технологічних чинників і досліджується в межах різних дисциплін.

Кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціології та релігієзнавства **Білоус С.І.**: привертає увагу повнота представлених у дисертації висновків, які досить логічно і змістовно підсумовують результати, отримані в процесі дослідження і висвітлюють його наукову новизну. Список використаних здобувачем джерел засвідчує те, що до дисертації було залучено як класичні праці, так і сучасні розвідки за темою дисертаційної роботи. Досить змістовно представлена анотація, яка, згідно вимог, подана українською та англійською мовами і яка узагальнює виклад основних положень дисертації та містить адекватний опис теоретичного та практичного значення результатів дисертаційного дослідження.

Доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії, соціології та релігієзнавства **Дойчик М.В.**: Загалом дисертаційне дослідження Петранюка Андрія Ігоровича на тему «Індивідуальна та групова ідентичність в інформаційно-мережевому просторі: філософський вимір» виконано на високому науково-теоретичному рівні, містить у собі інноваційні оригінальні положення та висновки, що мають значну теоретичну практичну цінність. Робота є цілісним, самостійним і логічно завершеним дослідженням з актуальної проблематики. Враховуючи актуальність, новизну, значущість результатів дослідження для філософської спільноти, науки і практики, можна вважати, що дисертація заслуговує на позитивну оцінку і може бути рекомендованою до захисту.

У голосуванні брали участь 12 осіб: за – 12; проти – 0; утримались – 0.
Загальна характеристика дисертації – позитивна.

6. В обговоренні дисертаційної роботи взяли участь: доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії соціології та релігієзнавства **Дойчик М.В.**; доктор філософських наук, професор кафедри філософії соціології та релігієзнавства **Гоян І.М.**; кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціології та релігієзнавства **Гайналь Т.О.**, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціології та релігієзнавства **Гнатюк Я.С.**; кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціології та релігієзнавства **Даниляк Р.П.**, кандидат історичних наук, доцент кафедри філософії, соціології та релігієзнавства **Кучера І.В.**; кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціології та релігієзнавства **Рохман Б.М.**, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціології та релігієзнавства **Білоус С.І.**

УХВАЛИЛИ:

Заслухавши публічне представлення наукових результатів дисертації Петранюка Андрія Ігоровича та обговоривши її на фаховому семінарі кафедри філософії, соціології та релігієзнавства факультету психології, прийнято наступні висновки щодо дисертації: рекомендувати для подання до розгляду та захисту в разовій спеціалізованій вченій раді.

7. **Висновок про перевірку дисертації та наукових публікацій**

здобувача на виявлення порушення академічної доброчесності з наданням (до витягу додається довідка за підписом першого проректора університету).

УХВАЛИЛИ:

ПРИЙНЯТИ такий висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації.

Висновок

**наукового фахового семінару кафедри філософії, соціології та
релігієзнавства факультету психології
Карпатського національного університету
імені Василя Стефаника**

**про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів
дисертаційного дослідження Петранюка Андрія Ігоровича на тему:
«Індивідуальна та групова ідентичність в інформаційно-мережевому
просторі: філософський вимір»,
здобувача ступеня доктора філософії
за спеціальністю 033 Філософія
галузі знань 03 Гуманітарні науки**

1. Актуальність теми дослідження.

Актуальність теми дисертації викликана тими структурними змінами, які почали проявлятися ще на зорі становлення інформаційного суспільства, проте повною мірою виявилися після появи Інтернету. Він суттєво змінив форми збереження та поширення інформації, давши можливість людству з блискавичною швидкістю обробляти великі масиви даних і миттєво та, що особливо важливо, практично безконтрольно розповсюджувати їх. Завдяки цьому людство отримало швидкий доступ до інформації та знань, що сприяло зростанню професійних можливостей та розширенню простору міжособистісної взаємодії. Він пропонував людині нові зразки й моделі поведінки, тим самим підриваючи значущість тих ролей і норм, що забезпечували її самовизначення в попередні історичні періоди та робили життя стабільним.

Поява інформаційно-комунікаційних технологій не тільки розширила межі діяльності людини у всіх сферах суспільного життя, а й видозмінила сам комунікативний простір. Тут, поряд з традиційними каналами соціальної взаємодії, набули поширення віртуальні комунікаційні платформи зі спілкуванням не менш переконливим, а в багатьох випадках навіть більш привабливим за перебування у реаліях повсякдення. Нова соціокультурна ситуація викликала відчуття невизначеності, а з ним і вкрай амбівалентні й не завжди наукового обґрунтовані висновки щодо ролі інформаційно-мережєвих технологій в житті людини. Їх засилля в сучасному інтелектуальному дискурсі може призвести до неефективних і навіть шкідливих рішень, що на наш погляд, і робить актуальним та своєчасним об'єктивне й неупереджене дослідження впливу інформаційно-комунікаційних технологій на особистісне та групове самовизначення.

З огляду на те, що неправдиві висновки щодо впливу інформаційно-

комунікаційних технологій на здоров'я, поведінку, освіту чи соціальні процеси, можуть призводити до помилкових рішень у політиці, освіті чи бізнесі, мета дисертаційного дослідження полягає у розкритті сутності й особливостей формування індивідуальної та групової ідентичності в різні історичні періоди та визначенні того, як ці процеси змінюються під впливом інформаційно-комунікаційного простору.

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до теми науково-дослідної роботи кафедри філософії, соціології та релігієзнавства Карпатського національного університету імені Василя Стефаника «Історичний розвиток української та світової філософії: історія та перспективи» за державним реєстраційним номером № 0122U001393.

3. Наукова новизна. Особистий внесок здобувача в отриманні наукових результатів.

Вперше:

✓ експліковано вплив інформаційно-комунікаційних технологій та онлайн взаємодії на процес самовизначення людини та виявлено, що:

1) інформаційно-мережевий простір створив умови для вільного самоствердження людини у самостійно сконструйованому світі, водночас сприяючи посиленню міцних соціальних зв'язків (прикладом яких можуть бути родинні) та виникненню великої кількості нових типів слабких, які найвиразніше проявляються в нестійких онлайн-спільнотах, заснованих на мережевому принципі;

2) поява цифрової ідентичності, що проявляється як присутність чи як сліди присутності індивіда в мережевому світі, сформувала підвалини для репрезентації людини поза фізичними межами, тим самим розклавши людину на тіло і тілесність через яку вона допомогою образів, соціальних сигналів, виразів та поведінки, вільно й без зовнішнього примусу формує власний образ чи експериментує з соціальними ролями;

3) мережева комунікація, як відносно нова форма соціальної взаємодії, може спричинити трансформацію когнітивних процесів і тим самим помітно ускладнити психосоціальний розвиток особистості, а відтак і формування її особистісної ідентичності як заданого життєвого орієнтиру.

✓ розкрито концептуальні підвалини дослідження та особливості розвитку групової ідентичності в інформаційно-мережевому середовищі та продемонстровано, що:

3) підставою для очікування нових типів спільнот в інформаційно-мережевому просторі стали модерністські концепції націєтворення. Їхні прихильники, всебічно і ретельно розкрили відмінності соціокультурної ситуації аграрного та індустріального суспільства та показали, що національна ідентичність, як різновид колективної ідентичності, виникла в індустріальну епоху під впливом Реформації, друкованого капіталізму та стандартизованої освіти. Це дало підстави прогнозувати, що зрушення, причинені розвитком глобалізації та інформатизації зруйнують підвалини національної ідентичності та призведуть до виникнення спільнот або значно більших, або значно менших за національну державу;

4) стрімкий розвиток інформаційно-мережевих технологій змінює особливості міжособистісної взаємодії, не зумовлюючи між тим руйнування підвалин

етнічної та національної ідентичності. В нових соціокультурних умовах вони зберігаються завдяки здатності інформаційно-комунікаційних технологій підтримувати міцні та формувати велику кількість слабких соціальних зв'язків та свідомому й активному використанню елітами засобів масових комунікацій (радіо, телебачення, відео, Інтернет) для вирішення локальних та національних проблем. Ця інтенція супроводжується активним розвитком субкультурних спільнот, які не становлять загрози існуванню етнічних та національних спільнот.

Уточнено:

✓ концептуальні підвалини теорії постіндустріального суспільства та показано, що:

1) ідейною передумовою формування концепції інформаційного суспільства стали триетапні моделі розвитку, згідно з якими панівний у певний історичний період спосіб виробництва (аграрний, індустріальний, постіндустріальний) відіграє ключову роль у формуванні політичних, соціальних та культурних структур суспільства, а сам суспільний розвиток постає послідовністю якісних переходів від аграрного до індустріального, а згодом до постіндустріального суспільства, яке набуває свого конкретно-історичного вираження у формі інформаційного, мережевого, а згодом і смарт-суспільства;

2) інформатизація та спричинений нею розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та Інтернет-мережі трансформують просторово-часові уявлення, унаслідок чого простір і час перестають бути стабільними координатами, а перетворюються в динамічні та плинні категорії, які задають рамки соціальної взаємодії, не руйнуючи між тим фундаментальних підвалин соціальності. В інформаційну добу, так само як і в попередні епохи, людські спільноти формуються на ментальній (культурно-психологічній) підоснові, позбавленій територіального обриса, а з ним і довготривалості.

✓ теоретико-методологічні засади дослідження індивідуальної та групової ідентичності та підкреслено:

1) проблема ідентичності сформувалася та була популяризована в межах соціально-психологічний підходів, які формуючи багатшарову структуру особистості, заклали підвалини для розмежування Я-концепції, тобто суб'єктивного образу, який визначає поведінку та вибір індивіда в різних життєвих ситуаціях та особистісну ідентичність, або динамічний процес самосприйняття, що розкриває багатство, цілісність та безперервність зовнішньо орієнтованих, соціально обумовлених уявлень про себе;

2) ключове значення феноменологічного методу для пояснення природи особистісної ідентичності за умови його зміщення в бік герменевтики. Він дає можливість проінтерпретувати пережитий внутрішній досвід та сформувати на цьому тлі особистісну ідентичність у формі наративного конструкта.

Набуло подальшого розвитку:

✓ дослідження історичних джерел проблеми особистісної ідентичності, в межах якого було показано, що:

1) проблема саморепрезентації, а з нею й особистісної ідентичності вперше експлікована давньогрецьким епосом, який чітко засвідчив, що на зорі становлення європейської цивілізації людина жила в нестабільному та динамічному світі, а тому не мала сталої, чітко визначеної чи зовні заданої

ідентичності. За таких умов вона займала своє місце в суспільстві через змагання, війну або боротьбу (спортивну, чи політичну) завдяки тілесній присутності та соціальній видимості;

2) антична філософія використовувала категорію тотожності для підкреслення ідеальної саморівності людини, держави та космосу, тим самим обмежила право людини на вільне самовизначення. Воно стало можливим тільки у процесі розв'язання тринітарної проблеми східним та західним богослов'ям;

✓ розкриття ідейних передумов становлення сучасних уявлень про особистісну ідентичність, у процесі якого було виявлено, що:

1) становлення сучасних уявлень про особистісну ідентичність було спричинене початком модернізації, яка спричинила розмивання станових, кланових та цехових характеристик та утвердження ідеї незавершеності людини. Вона дала можливість показати, що особистісна ідентичність формується не тільки зовнішніми обставинами – соціальною приналежністю чи тілом, а й розумом, який забезпечує людині внутрішню автономію та спонукає її до постійного морального самовизначення. Ця ідея відкрила широкі можливості для автономного самовизначення людини, проте не спричинила вільного дрейфу індивідів у класовому індустріальному суспільстві;

2) особистісна ідентичність проявляється через самототожність (*idem*) та самоусвідомлення (*ipse*), які поєднуються у цілісну особистісну ідентичність завдяки діалогічному наративу.

✓ вивчення інтелектуальних передумов та особливостей становлення колективної ідентичності як окремого наукового феномена. На його тлі було показано, що:

1) проблематика групової ідентичності зародилася у загальному річищі досліджень соціальної ідентичності, проте під впливом соціокультурних трансформацій та викликів другої половини XIX – початку XX ст. відділилася у самостійну тему досліджень;

2) групова (колективна) ідентичність – це усвідомлення членами певної спільноти неподільною та відмінною від інших одиницею на основі виробленої в процесі комунікації символічної системи кодів (головним серед яких є мова, яка визначає спільну приналежність до тієї чи іншої спільноти), зразків поведінки, які включають стійкі комплекси правил, норм, цінностей та настанов, що визначають і корегують взаємодію людей.

4. Теоретичне та практичне значення результатів дисертації.

Теоретичне значення дисертаційного дослідження полягає у поясненні сутності та особливостей формування індивідуальної та групової ідентичності в різні історичні періоди, а також визначенні особливостей трансформації цього процесу в інформаційно-комунікаційному просторі. Результати, положення та висновки отримані у ході такого дослідження поглиблюють наше розуміння процесів самовизначення людини в суспільстві, вплив соціуму на формування соціальних ролей та цінностей, впливу соціального, культурного та технологічного середовища на процес самовизначення та самопрезентації людини. Водночас зроблені у роботі теоретичні узагальнення розкривають різницю дослідницьких пріоритетів закордонного та українського інтелектуального дискурсу, сприяють проясненню особливостей сучасних цивілізаційних трансформацій та сприяють

поглибленню знань про вплив інформаційно-мережевого середовища на розвиток особистісної та колективної ідентичності.

Практичне значення отриманих результатів полягає у створенні теоретичного підґрунтя як для розробки підходів до зміцнення особистісної ідентичності та соціальної адаптації, так і вироблення відповідних злободенним викликам сьогодення стратегій національної консолідації. Крім того, теоретичні узагальнення та висновки зроблені у дисертації можуть бути використані для створення освітніх рекомендацій щодо особливостей використання мережевих ресурсів, розробки стратегій інформаційної безпеки та протидії маніпуляціям в інформаційно-мережевому просторі та інформаційній агресії.

5. Мета, завдання та методи дослідження. Об'єкт та предмет дослідження.

Мета дисертаційного дослідження полягає у розкритті сутності й особливостей формування індивідуальної та групової ідентичності в різні історичні періоди та визначенні того, як ці процеси змінюються під впливом інформаційно-комунікаційного простору.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**:

✓ уточнити концептуальні підвалини теорії постіндустріального суспільства та розкрити наслідки стрімкого поширення інформаційно-комунікаційних технологій для соціальної взаємодії;

✓ висвітлити теоретико-методологічні засади дослідження індивідуальної та групової ідентичності;

✓ дослідити історичні джерела проблеми особистісної ідентичності у співвідношенні з проблемою тотожності;

✓ розкрити ідейні передумови становлення сучасних уявлень про особистісну ідентичність та виявити спосіб її проявлення;

✓ експлікувати вплив інформаційно-комунікаційних технологій та онлайн взаємодії на процес самовизначення людини;

✓ виявити інтелектуальні та соціокультурні передумови й особливості становлення колективної ідентичності як окремого наукового феномена;

✓ розкрити концептуальні підвалини дослідження та особливості розвитку групової ідентичності в інформаційно-мережевому середовищі.

Об'єкт дослідження – індивідуальна та групова ідентичність як соціокультурні феномени.

Предмет дослідження – особливості трансформації індивідуальної та групової ідентичності під впливом інформаційно-мережевого простору.

Методи та принципи дослідження. Попри те, що в сучасному інтелектуальному дискурсі ідентичність (індивідуальна і групова) перетворилася на смисловий орієнтир, який впорядковує досвід повсякдення та формує ціннісні й культурні координати епохи, вона позбавлена самоочевидного сенсу. Її інтерпретація може визначатися дисципліною (філософія, соціологія, психологія, культурологія), кутом зору і навіть історичним контекстом, що, у підсумку своєму, спричиняє багатозначність, а з нею і непорозуміння, уникнути яких вдалося завдяки включенню у контекст дисертаційного дослідження **етимологічного підходу**. Він дав можливість показати як видозмінилося первісне значення терміна (тотожність) під впливом соціальних і культурних трансформацій і чи стали вони частиною його змістового наповнення. Не менш

важливе значення у дисертаційному дослідженні відведено *методу поняттєво-категоріального аналізу*. З його допомогою було виокремлено, уточнено та систематизовано поняття, які розкрили закономірності та специфіку трансформації індивідуальної та групової ідентичності під впливом історичних та соціокультурних змін.

Значущу роль у процесі дослідження індивідуальної та колективної ідентичності в інформаційно-мережевому просторі відіграв *деконструктивний підхід*. Його застосування дало можливість віднайти й експлікувати неочевидні передумови зростання наукового інтересу та передумови становлення тих чи інших концепцій ідентичності, підкреслити нестабільність значення понять, висвітлити їх залежність від соціокультурної ситуації, розкрити упередження та структурні обмеження в інтерпретації ідентичності.

Поясненню смислового контексту в якому людина доіндустріальної та індустріальної доби займала свою позицію та розкрити причини стрімкого зростання наукового інтересу до проблем «ідентичності» в сучасному інтелектуальному дискурсі сприяла *історико-філософська рефлексія*. Вона передбачає інтерпретацію текстів, а тому супроводжувалася використанням *базових принципів філософської герменевтики*, а відтак і включенням в контекст інтерпретації «третього елемента», тобто контексту, в якому сформувався певний текст. Його розуміння дало можливість дистанціюватися від науковоупередженого висвітлення фактів, пошуку автентичного, єдиного сенсу тексту та розкрити повноту смислового поля тексту у єдності зі змістовим наповненням понять, що виникають у горизонті тієї чи іншої духовної ситуації. Натомість залучення у контекст дисертаційного дослідження *феноменологічного методу* створило передумови для вивчення суб'єктивного переживання «Я», безвідносно до заданої соціальної ролі, проте у динамічному самоздійсненні себе у взаємодії з Іншим, в тому числі й через власне тіло.

Зважаючи на те, що мета дисертації полягає в розкритті сутності та особливостей формування індивідуальної та групової ідентичності в різні історичні періоди й визначенні того, як ці процеси змінюються під впливом інформаційно-комунікаційного простору, чільне місце у дослідженні відіграв *історико-парадигмальний підхід*. Він сформував передумови для розкриття відмінностей в особистісному та колективному самовизначенні в різні історичні періоди та прогнозування тенденцій їх розвитку в сучасному інформаційному світі. Слід зазначити, що історико-парадигмальний підхід у дисертації використовувався у єдності з *принципами об'єктивності та наукової неупередженості*. Завдяки їм зроблені в дисертації висновки стали результатом критичного аналізу різних теоретичних підходів до вивчення індивідуальної та групової ідентичності та відображають загальні закономірності історичного розвитку соціуму.

В умовах інтелектуальної фрагментації та множинності підходів, об'єктивне та науково неупереджене дослідження проблем ідентичності потребувало включення у контекст дослідження *міждисциплінарного та комплексного підходів*. Вони дали можливість розглянути проблему ідентичності як багатовимірне явище, що формується під впливом соціальних, культурних та технологічних чинників і досліджується в межах різних дисциплін.

Поряд з вказаним у процесі дослідження використовувалися такі загально-наукові методи як *аналіз, синтез, індукція, дедуція, абстрагування, порівняння* та ін.

6. Відповідність дисертації встановленим вимогам МОН України.

Дисертація відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 р. (зі змінами) «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами).

7. Кількість наукових публікацій, особистий внесок Здобувача.

Основні ідеї та результати дисертаційного дослідження висвітлено у 10 публікаціях, із них 6 статей у фахових періодичних виданнях України, 3 з яких одноосібні, 2 статті у журналах, що індексуються у наукометричній базі Scopus та 2 публікації у збірниках наукових праць.

8. Особиста участь автора в одержанні наукових та практичних результатів, що викладені в дисертаційній роботі.

Дисертаційна робота виконана на кафедрі філософії, соціології та релігієзнавства; науковий керівник доктор філософських наук, професор кафедри філософії, соціології та релігієзнавства Гоян І.М.

Робота є результатом самостійних досліджень Петранюка Андрія Ігоровича.

9. Перелік публікацій за темою дисертації.

Публікації у фахових виданнях України

1. Петранюк А. Інформаційно-мережевий простір як форма соціальної організації. Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія. 2023. Вип. 14(1). С. 203-213.

DOI: [https://doi.org/10.31548/hspedagog14\(1\).2023.203-213](https://doi.org/10.31548/hspedagog14(1).2023.203-213)

URL: <https://humstudios.com.ua/uk/journals/tom-14-1-2023/informatsiyno-merzhevy-prostir-yak-forma-sotsialnoyi-organizatsiyi>

2. Петранюк А. До питання про кризу особистісної ідентичності в інформаційно-мережевому світі. Актуальні проблеми філософії та соціології. 2023. Вип. 41, С. 56-62.

DOI: <https://doi.org/10.32782/apfs.v041.2023.10>

URL: http://apfs.nuoua.od.ua/archive/41_2023/10.pdf

3. Петранюк А. Особистісна ідентичність як діалектична єдність самості та тотожності. Вища освіта України. 2024. Вип. 2. С. 117-125.

DOI: [https://doi.org/10.32782/NPU-VOU.2024.2\(93\).14](https://doi.org/10.32782/NPU-VOU.2024.2(93).14)

URL: <https://journals.udu.kyiv.ua/index.php/vou/article/view/253>

4. Гоян І.М., Петранюк А.І. Формування гендерної ідентичності в умовах інформаційно-мережевого простору. Культурологічний альманах. 2024. Вип. 2. С. 232-238.

DOI: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.2.28>

URL: <https://almanac.npu.kiev.ua/index.php/almanac/article/view/396>

5. Гоян І., Петранюк А. Я-концепція та особистісна ідентичність. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки. 2024. № 2(96). С. 108-117.

DOI: [https://doi.org/10.35433/PhilosophicalSciences.2\(96\).2024.108-117](https://doi.org/10.35433/PhilosophicalSciences.2(96).2024.108-117)

URL: <http://philosophy.visnyk.zu.edu.ua/article/view/316833>

6. Гоян І., Петранюк А. Психологічні аспекти прийняття власної гендерної ідентичності в умовах соціального тиску. Актуальні проблеми філософії та соціології. 2025. Вип. 52. С. 47-51.

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v052.2024.8>

URL: http://apfs.nuoua.od.ua/archive/52_2025/10.pdf

Статті у журналах, що індексуються у наукометричній базі Scopus

7. Storozhuk S., Petraniuk A., Kryvda N. etc. Toward a healthy society: when trauma affects group identity. Wiadomosci Lekarskie (Warsaw, Poland: 1960). 2023. Vol. 76 (8). Pp. 1874-1882.

DOI: 10.36740/WLek202308123

URL: <https://www.scopus.com/pages/publications/85174865366>

8. Storozhuk S., Petraniuk A., Lenov A. etc. A healthy society: social challenges of digitalization and the ways to overcome them (the ukrainian experience). Wiadomosci Lekarskie (Warsaw, Poland: 1960). 2023. Vol. 76 (9). Pp. 2103-2111.

DOI: 10.36740/WLek202309129

URL: <https://www.scopus.com/pages/publications/85175405753>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

9. Петранюк А. Індивідуальна ідентичність в умовах постмодерну. Збірник тез III Міжнародної науково-практичної конференції «Особистість у кризових умовах сучасності: психологічні виклики» (03 березня 2023 р., м. Івано-Франківськ) / За наук. ред. проф. Л. С. Пілецької та ін. м. Івано-Франківськ, 2023. С. 269-272.

URL: <https://ksp.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/68/2023/06/zbirnyk-tez-konferentsii-2023.docx.pdf>

10. Петранюк А. Децентралізація чи нова ієрархія: межі соціальної рівності в інформаційному світі. Актуальні питання розвитку науки та освіти: матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції: м. Львів, 14-15 серпня 2023 року. – Львів: Львівський науковий форум, 2023. С. 75-77.

URL: <http://lviv-forum.inf.ua/save/2023/14-15.08/Збірник.pdf>

10. Оцінка мови і стилю дисертації.

Мова і стиль дисертаційної роботи Петранюка Андрія Ігоровича відповідають вимогам академічного письма. Виклад матеріалу чіткий, логічний і послідовний. Текст характеризується високим рівнем науковості, використано коректну термінологію відповідно до предметної галузі. Автор уникає розмовних конструкцій, дотримується об'єктивності та нейтральності викладу. Стилiстичні засоби використано помірковано і доцільно. Орфографічних та граматичних помилок не виявлено, структура тексту логічно організована.

ВВАЖАТИ:

1. Що дисертаційна робота Петранюка Андрія Ігоровича «Індивідуальна та групова ідентичність в інформаційно-мережевому просторі: філософський вимір», є завершеною науковою працею, у якій розв'язано поставлені наукові завдання, що має важливе значення для галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 033 Філософія.

2. За темою дисертації опубліковано 10 наукових публікацій, де повністю відображені основні результати дисертації, а саме: 6 статей у фахових

періодичних виданнях України, 3 з яких одноосібні, 2 статті у журналах, що індексуються у наукометричній базі Scopus та 2 – публікації у збірниках наукових праць.

3. Дисертація відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 р. (зі змінами) «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами).

РЕКОМЕНДУВАТИ дисертаційну роботу «Індивідуальна та групова ідентичність в інформаційно-мережевому просторі: філософський вимір», подану Петранюком Андрієм Ігоровичем на здобуття ступеня доктора філософії, до захисту.

Пропонується призначити:

Головою разової спеціалізованої вченої ради:

Дойчика Максима Вікторовича, доктора філософських наук, професора, завідувача кафедри філософії, соціології та релігієзнавства Карпатського національного університету імені Василя Стефаника.

1. Гоян, І. М., Дойчик, М. В., Даниляк, Р. П. Проблема ідентичності особистості у контексті розвитку SMART-суспільства: філософський аналіз. *Вісник гуманітарних наук*, 2025. №12.

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17347642> (фахове видання)

URL: <https://zenodo.org/records/17347642>

Ключові слова: ідентичність, особистісна ідентичність, колективна ідентичність, соціальна ідентичність, національна ідентичність, етнічна ідентичність, Я-ідентичність, наративна ідентичність, інформаційно-мережевий простір, інформаційне суспільство, постіндустріальне суспільство, мережеве суспільство, SMART-суспільство.

2. І.М. Гоян, М.В. Дойчик, Т.О. Гайналь Ідентичність особистості у дзеркалі інформаційно-мережевої культури: від прагнення автентичності до її конструювання /*Актуальні проблеми філософії та соціології* №55\2025, С.47-51

DOI: <https://doi.org/10.32782/apfs.v055.2025.6> (фахове видання)

URL: http://apfs.nuoua.od.ua/archive/55_2025/8.pdf

Ключові слова: ідентичність, віртуальна ідентичність, цифрова ідентичність, самоконструювання, самовизначення, інформаційно-мережевий простір, міжкультурна комунікація.

3. Добровольська В. А., І. М. Гоян, М. В. Дойчик. Міжкультурна комунікація як чинник формування міжкультурної толерантності. *Перспективи: соціально-політичний журнал*, 2024. № 2. С. 116–121. (фахове видання)

DOI: <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2024.2.15>

URL: http://perspektyvy.pdpu.od.ua/2_2024/17.pdf

Ключові слова: глобалізація, «ідея», пізнання, методологія, ідентичність, людина, інтолерантність.

4. Prepotenska, M., Ovsiankina, L., Smyrnova, T., Rasskazova, O., Cherednyk, L., & Doichyk, M. Tolerance as a Communicative and Socio-Cultural Strategy of

Social Agreements. *Postmodern Openings*, 2022. № 13 (1), P. 291–312. (*Web of Science*)

DOI: <https://doi.org/10.18662/po/13.1/397>

URL: <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000751672600016>

Ключові слова: толерантність, внутрішній діалог, ауто толерантність, толерантний світогляд, міжособистісне спілкування, практична філософія, соціальна згода, ідентичність, консенсус.

5. Duliba, Y., Ovcharuk, S., Doichyk, M., Hoian, I., Vergolyas, M., & Sarancha, I. The Transformation of the Global Civil Society during the Covid-19 Pandemic. *Postmodern Openings*, 2022. №13(1), 436–449. (*Web of Science*)

DOI: <https://doi.org/10.18662/po/13.1/406>

URL: <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000751672600025>

Ключові слова: Covid-19, pandemic, postmodern society, transformation, global civil society, global solidarity, global coordination.

РЕЦЕНЗЕНТАМИ:

Гайналь Тетяну Олександрівну, кандидата філософських наук, доцента кафедри філософії, соціології та релігієзнавства Карпатського національного університету імені Василя Стефаника.

1. І.М. Гоян, М.В. Дойчик, Т.О. Гайналь Ідентичність особистості у дзеркалі інформаційно-мережевої культури: від прагнення автентичності до її конструювання. *Актуальні проблеми філософії та соціології* №55\2025, С.47–51.

DOI: <https://doi.org/10.32782/apfs.v055.2025.6> (фахове видання)

URL: http://apfs.nuoua.od.ua/archive/55_2025/8.pdf

Ключові слова: ідентичність, віртуальна ідентичність, цифрова ідентичність, самоконструювання, самовизначення, інформаційно-мережевий простір, міжкультурна комунікація.

2. Гайналь Т., Даниляк Р., Кучера І. Ефекти діджиталізації в сучасному суспільстві. Перспективи. *Соціально-політичний журнал*. №2. 2022. С.17–25.

DOI: <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2022.2.3> (фахове видання)

URL: http://perspektyvy.pdpu.od.ua/2_2022/3.pdf

Ключові слова: діджиталізація, інформаційний простір, масова комунікація, комунікація, соціальні мережі, соціальні медіа, дезінформація.

3. Гайналь Т., Даниляк Р., Кучера І. Механізми конструювання соціальної пам'яті. *Епістемологічні дослідження в філософії, соціальних і політичних науках*. Вип.1, Т.5, 2022. С.18–25. (фахове видання)

DOI: <https://doi.org/10.15421/342203>

URL: <https://visnukpfs.dp.ua/index.php/PFS/article/view/1076/1503>

Ключові слова: студії пам'яті, владні інституції, меморіалізація.

4. Даниляк Р., Гайналь Т., Кучера І. Підстави типології механізмів соціальної меморіалізації. *Грані: науково-теоретичний альманах*. Том 25. №4. 2022. С. 24–29. (фахове видання)

DOI: <https://doi.org/10.15421/172246>

URL: <https://grani.org.ua/index.php/journal/article/view/1791/1761>

Ключові слова: соціальна пам'ять, студії пам'яті, владні інституції, групова свідомість, індивідуальна свідомість.

Даниляка Ростислава Петровича, кандидата філософських наук,

доцента кафедри філософії, соціології та релігієзнавства Карпатського національного університету імені Василя Стефаника.

1. Гоян, І. М., Дойчик, М. В., Даниляк, Р. П. (2025). Проблема ідентичності особистості у контексті розвитку SMART-суспільства: філософський аналіз. *Вісник гуманітарних наук*, 2025. №12. (фахове видання)

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17347642>

URL: <https://zenodo.org/records/17347642>

Ключові слова: ідентичність, особистісна ідентичність, колективна ідентичність, соціальна ідентичність, національна ідентичність, етнічна ідентичність, Я-ідентичність, наративна ідентичність, інформаційно-мережевий простір, інформаційне суспільство, постіндустріальне суспільство, мережеве суспільство, SMART-суспільство.

2. Гайналь Т., Даниляк Р., Кучера І. Ефекти діджиталізації в сучасному суспільстві. Перспективи. *Соціально-політичний журнал*. №2. 2022. С.17–25 (фахове видання)

DOI: <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2022.2.3>

URL: http://perspektyvy.pdpu.od.ua/2_2022/3.pdf

Ключові слова: діджиталізація, інформаційний простір, масова комунікація, комунікація, соціальні мережі, соціальні медіа, дезінформація.

3. Гайналь Т., Даниляк Р., Кучера І. Механізми конструювання соціальної пам'яті. *Епістемологічні дослідження в філософії, соціальних і політичних науках*. Вип.1, Т.5, 2022. С.18–25 (фахове видання)

DOI: <https://doi.org/10.15421/342203>

URL: <https://visnukpfs.dp.ua/index.php/PFS/article/view/1076/1503>

Ключові слова: студії пам'яті, владні інституції, меморіалізація.

4. Даниляк Р., Гайналь Т., Кучера І. Підстави типології механізмів соціальної меморіалізації. *Грані: науково-теоретичний альманах*. Том 25. №4. 2022. С. 24 –29 (фахове видання)

DOI: <https://doi.org/10.15421/172246>

URL: <https://grani.org.ua/index.php/journal/article/view/1791/1761>

Ключові слова: соціальна пам'ять, студії пам'яті, владні інституції, групова свідомість, індивідуальна свідомість.

ОФІЦІЙНИМИ ОПОНЕНТАМИ:

1. **Бойко Анжелу Іванівну**, доктора філософських наук, професора, завідувачку кафедри філософських, політичних і психологічних студій Черкаського державного технологічного університету.

1. Анжела Бойко Мова як засіб трансляції цінностей і формування культурної ідентичності в освіті. *Humanities studies: Collection of Scientific Papers* / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia: Publishing house «Helvetica», 2025. 22 (99). Р. 9–17. (фахове видання)

DOI: <https://doi.org/10.32782/hst-2025-22-99-01>

URL: <https://humstudies.com.ua/article/view/325072>

Ключові слова: мова, цінності, міжкультурна комунікація, культурна ідентичність, адаптація іноземних студентів, філософія освіти.

2. Бойко, А. І., Бойко, А. О. Система цінностей як фундамент культурної ідентичності в сучасному суспільстві: огляд основних

проблем. *Культурологічний альманах*, 2024 (4), 166–177 (фахове видання)

DOI: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.4.19>

URL: <https://almanac.npu.kiev.ua/index.php/almanac/article/view/487/459>

Ключові слова: культура, цінності, суспільство, система цінностей, ідентичність, соціальна дія, безпека.

3. Бойко А.І. Культурна ідентичність іноземних студентів у контексті «плинної» сучасності. *Актуальні проблеми філософії та соціології* №51/2024, С.9-15 (фахове видання)

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v051.2024.2>

URL: http://apfs.nuoua.od.ua/archive/51_2024/4.pdf

Ключові слова: культурна ідентичність, іноземні студенти, глобалізація освіти, міжкультурна комунікація, мовна адаптація, соціокультурна компетентність, академічна мобільність, міжкультурний діалог, освітня інтеграція, плинна сучасність.

4. Бойко А. Сучасні філософські експлікації поняття соціальної дії. *Люднознавчі студії: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Серія «Філософія», 2023 (47), С.11–25. (фахове видання)

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.47.1>

URL: <https://filos.dspu.in.ua/index.php/main/article/view/45/43>

Ключові слова: соціальна дія, соціальність, комунікація, соціальні знання, цінності.

2. **Триняк Майю Вікторівну** – доктора філософських наук, професора, професора кафедри філософії імені проф. М.Д. Култаєвої Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди.

1. Триняк, М., Руденко С. Феномен множинної ідентичності в контексті парадигмального повороту від інструментальної до комунікативної раціональності. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*. Серія: філософія, філософія права, політологія, соціологія : зб. наук. пр. / редкол.: О. Г. Данильян (голова) та ін. – Харків : Право, 2023. – №3 (58). – 210 с. С. 58-72 (фахове видання)

DOI: <https://doi.org/10.21564/2663-5704.58.285641>

URL: <http://fil.nlu.edu.ua/article/view/285641>

Ключові слова: множинність ідентичності, інструментальна раціональність, комунікація, комунікативний розум, гнучка комунікативна раціональність.

2. Триняк М. Прецедентність у невербальних практиках сучасного медіапростору: філософсько-культурологічний аналіз. *Humanities Studies: збірник наукових праць* / гол. ред. В. Г. Воронкова. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. Випуск 20 (97) С. 122-130 (фахове видання)

DOI: <https://doi.org/10.32782/hst-2024-20-97-14>

URL: <https://humstudies.com.ua/article/view/312130/303202>

Ключові слова: прецедентність, невербальні практики комунікації, медіапростір, знак, символ, інтернет-мем.

3. Триняк М. Роль мови у формуванні культурної ідентичності студентів у міжкультурному середовищі. *Humanities studies: Collection of Scientific Papers* / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia: Publishing house «Helvetica», 2025.22 (99). P. 193–201. (фахове видання)

DOI: <https://doi.org/10.32782/hst-2025-22-99-21>

URL: <https://humstudies.com.ua/article/view/325130/315081>

Ключові слова: філософія освіти, культурна ідентичність, міжкультурна комунікація, мовна адаптація, мовна компетентність, цифрові освітні технології, академічна мобільність.

4. Триняк Майя Інтеркультурна комунікація в освіті як простір добродітності: потенціал дизайну освітнього середовища у сприянні етичній взаємодії. *HUMANITIES STUDIES: Collection of Scientific Papers* / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia: Publishing house «Helvetica», 2025. 23(100). P. 206–211. (фахове видання)

Ключові слова: інтеркультурна комунікація, добродітність, дизайн, освітнє середовище.

DOI: <https://doi.org/10.32782/hst-2025-23-100-22>

URL: <https://humstudies.com.ua/article/view/335634/324517>

5. Trynyak M. (and others). Human dimension of Open Science and the challenges of AI technologies // E3S Web of Conferences, 2024. – № 474 (2024) 02008. (*Scopus*)

DOI: <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202447402008>

URL: <https://www.scopus.com/pages/publications/85183304372>

6. Trynyak, Maya and Oksana Yakymchuk (2021) Moral Paradoxes of Emerging Technologies in the Education Sector. *Philosophy and Cosmology*, Volume 27, 163-173. (*Web of Science*)

Keywords: moral paradox, education sector, emerging technologies, cognitive psychology, normative ethics, moral worth, arete.

DOI: <https://doi.org/10.29202/phil-cosm/27/13>

URL:

<https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000704383900013>

Голова фахового семінару
доктор філософських наук,
професор, завідувач кафедри
філософії, соціології та
релігієзнавства

Максим ДОЙЧИК

Секретар фахового семінару
кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії,
соціології та релігієзнавства

Світлана БІЛОУС

21 листопада 2025 р.